

Stockholms
universitet

Kriminologiska institutionen

Syftet med fängelsestraffet

En kvalitativ studie med fokus på straffrätt, kriminalvård
och anstaltsklienter

Examensarbete 1-2 30 hp

Kriminologi

Examensarbete 1-2, Avancerad nivå (30 hp)

Vårterminen 2011

Anna Stjernberg

Sammanfattning

Uppsatsens syfte är att få en bild av hur intagna och kriminalvårdspersonal ser på fängelsestraffet som brottspåföljd. Frågeställningen består av fyra olika moment:

- Vilket är syftet med fängelsestraffet för dömda rent generellt enligt fångarna?
- Vilket är syftet med fängelsestraffet i det enskilda fallet enligt fången?
- Vilket är syftet med fängelsestraffet generellt enligt kriminalvårdspersonalen?
- Är åsikterna om syftet med fängelsestraffet olika mellan fångar som grupp respektive kriminalvårdspersonalen som grupp? I så fall på vilket sätt?

Studien är kvalitativ och baseras på intervjuer med tre fångar och fyra anställda inom Kriminalvården. Varje intervju varade mellan 45 och 90 minuter och bandades för att sedan transkriberas och analyseras. En intervjuguide användes och de teman som huvudsakligen behandlats är ”meningen med fängelsestraffet”, ”alternativ till fängelsestraffet” och ”tiden efter fängelsestraffet”.

Resultatet tyder på att de intervjuade fångarna till största del inte delar de anställdas syn på syftet med fängelsestraffet. Då de kriminalvårdsanställda talar om samhällsskydd, hämnd och förvaring ser fångarna på syftet med fängelsestraffet som skrämnelinriktat. Det handlar enligt dem om ren individualprevention med inslag av förvaring.

Kriminalvårdens vision ”bättre ut”, vilken går ut på att förbereda klienten för ett liv utan kriminalitet efter fängelsestraffet, får inget, eller mycket litet förtroende av de kriminalvårdsanställda. Fångarna tror inte på visionen över huvudtaget. Denna vision stämmer heller inte med hur intervjupersonerna ser på syftet med fängelsestraffet.

Idéer till alternativa straff fanns det gott om hos fångarna, men var desto svårare att få av de anställda.

Nyckelord: fängelse, straff, fångar, Kriminalvården, frihetsberövning, hämnd, ”bättre ut”, påföljd.

Förord

Den här undersökningen bygger på intervjuer som gjorts under hösten 2010 med anställda och klienter inom Kriminalvården. Det skulle inte varit möjligt att genomföra denna studie utan deras samarbete och generositet. Jag vill därför tacka er inblandade för den tid, det trevliga bemötande och den hjälp jag fått under resans gång. Samtidigt vill jag tacka övrig personal inom Kriminalvården som hjälpt mig att komma i kontakt med de aktuella intervjupersonerna.

Jag vill ge ett varmt tack till en underbart förstående handledare, doktorand Kristina Jerre. Du har gett mig professionella och betydelsefulla synpunkter samtidigt som du har gett mig den motivation som krävts för att jobba vidare. Det har varit såväl lärorikt som roligt att haft dig som stöd.

Till sist vill jag tacka min far och mina nära vänner som stöttat och motiverat mig när det kändes enklare att lägga projektet åt sidan. Ni vet vilka ni är, så jag nämner inga namn... Utan er hade jag aldrig rott detta i land. Tack!!

Ett extra stort tack till Catherine, för att du alltid finns där.

Stockholm, oktober 2011.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Förord	5
Inledning	9
Syfte och frågeställning	11
Definitioner	11
<i>Fängelsestraff</i>	11
<i>Kriminalvården</i>	12
Disposition	12
Syftet med fängelsestraffet	12
Straffrätten och syftet med fängelsestraffet.....	12
<i>Allmänprevention</i>	13
<i>Individualprevention</i>	15
<i>Vedergällning och hämnd</i>	15
Syftet med fängelsestraffet utifrån teoretiker och kriminologiska teorier.....	16
<i>Lombroso</i>	17
<i>Den rationella människan</i>	17
<i>Differentiella associationer</i>	18
<i>Strain</i>	19
<i>Stämplingsteorin</i>	20
<i>Sociala band</i>	21
<i>Sammanfattning</i>	21
Kriminalvården och syftet med fängelsestraffet	22
Fångarna och syftet med fängelsestraffet	23
Metodbeskrivning.....	25
Urval.....	25
<i>Fånge</i>	25

<i>Kriminalvårdpersonal</i>	26
<i>Planeringsprocessen</i>	26
Tillvägagångssätt	27
<i>Semistrukturerad intervju</i>	27
<i>Intervjusituationen</i>	28
Validitet och reliabilitet.....	28
Epistemologi	30
Etiska aspekter och praktiska problem	30
Generaliserbarhet.....	31
Förförståelse.....	32
Resultat/analys	33
Meningen med fängelsestraffet.....	33
<i>Analys</i>	35
Vad meningen med fängelsestraffet borde vara.....	37
<i>Analys</i>	39
Alternativ till fängelset	40
<i>Analys</i>	42
Tiden efter fängelsestraffet/visionen "bättre ut"	43
<i>Analys</i>	46
Sammanfattning	47
Diskussion och slutsats	48
Avslutande diskussion	48
Slutsats.....	54
Reflektioner och förslag till fortsatt forskning.....	55
Referenser	56
Bilagor	59
Brevet till fångarna	59

Intervjuguide fångar..... 60

Inledning

Att låsa in en människa innebär att man berövar denne på sin frihet. Individens förlorar möjligheten att ta egna beslut och styra över sina handlingar i vardagen. Plötsligt är individen en fånge som helt, eller delvis, är beroende av sin omgivning. Han/hon kan inte längre träffa sina vänner och sin familj samtidigt som eventuella arbeten och studier får läggas åt sidan. Allt går istället ut på att följa ett redan utlagt schema, vare sig man vill det eller ej. Dagarna ser i princip likadana ut och tiden går sakta. Detta medför en enorm kränkning för individen och måste därför vara väl befogat innan det sker. Individen måste således vara väl informerad om varför han/hon frihetsberövas. Att sitta inlåst utan att ens förstå varför skulle vara omänskligt då frihetsberövandet är så pass förnedrande i sig.

Detta leder oss in på syftet med fängelsestraffet. Syftet ses på helt olika sätt beroende på vilka som för diskussionen. Media har den senaste tiden lagt stort fokus på Kriminalvården, anstalter och ”fångar”. I och med de rymningar som skedde 2004 från flera anstalter i landet, startade en diskussion kring säkerheten. Samtidigt började media fokusera mer och mer på gärningsmannen. Det började pratas om en ökad våldsbrottslighet och brottslingen målades upp som skoningslös och hotfull. Från att tidigare ha varit skyddad från allmänheten för att undgå skada, har nu media slutat att ta hänsyn till den dömda (Ekbom, Engström & Göransson 2006:55). Namn och identitet ska ut så snabbt som möjligt till allmänheten och det tas inte längre någon hänsyn till att fängelsestraffet i sig är själva brottsföljden. Gärningsmannen straffas här dubbelt i och med att han/hon hängs ut i media samtidigt som han/hon skall verkställa ett fängelsestraff. Det kan i ett fall som detta bli lätt för individen att se på frihetsberövandet som en hämnd från samhällets sida. Ett sätt att få bort den kriminelle från gatan och ”städa upp” samhället. Det är här väldigt viktigt att individen är medveten om vad han/hon har att förvänta sig av sin tid som klienten inom Kriminalvården. Vet den dömda vad syftet med fängelsestraffet är vet han/hon också vad som kan krävas under verkställighetstiden. Att påbörja ett fängelsestraff med vetskapen om att du skall få behandling för din problematik är en helt annan jämfört med att påbörja ett straff och tro att du enbart är där för inkapacitering. Klientens vetskap om syftet med fängelsestraffet kan vara det som gör hela skillnaden för honom/henne i den personliga utvecklingen som sker under frihetsberövandet. Vet individen vad syftet med tiden innanför murarna är kan han/hon lättare planera sitt liv därefter. Att enbart ”sitta av” tiden är en frustration som är alldeles för tärande på individen, vilket gör det extra viktigt att klienten på ett tidigt stadium får reda på det egentliga syftet med fängelsestraffet. Denna information kommer från kriminalvårdarna som i

sin tur blivit utbildade av Kriminalvården, vilken är en myndighet vars primära uppgift är att verkställa de utdömda fängelsestraffen. Vi ser här hur viktigt det är att lagstiftarnas syfte med fängelsestraffet (dvs. det straffrättsliga syftet) förs över till Kriminalvården. Och att Kriminalvårdens anställda i sin tur utbildas på ett sådant sätt att de på ett bra sätt kan tydliggöra syftet för sina klienter.

Syfte och frågeställning

Syftet med studien är att få en bild av hur intagna och kriminalvårdspersonal ser på fängelsestraffet som brottspåföljd. Genom att göra intervjuer med såväl intagna som anställda inom Kriminalvården, ges en bild av hur individerna ser på fängelsestraffet.

Frågeställningarna som skall besvaras är följande:

- Vilket är syftet med fängelsestraffet för dömda rent generellt enligt fångarna?
- Vilket är syftet med fängelsestraffet i det enskilda fallet enligt fången?
- Vilket är syftet med fängelsestraffet generellt enligt kriminalvårdspersonalen?
- Är åsikterna om syftet med fängelsestraffet olika mellan fångar som grupp respektive kriminalvårdspersonalen som grupp? I så fall på vilket sätt?

Definitioner

Fängelsestraff

Fängelsestraffet som brottspåföljd är samhällets sätt att straffa den som begår ett allvarligt brott. Samtidigt är det en grundtanke i svensk kriminalpolitik att försöka undvika att låsa in människor då inlåsning visat sig ha skadliga effekter på den enskilda individen (Kriminalvården 2011a). Såväl svensk som utländsk forskning pekar på att frihetsberövande påföljder (såsom fängelsestraff) är negativa för individen eftersom individen blir anstaltsanpassad och att individens kriminalitet befästs och fördjupas (Ekbom, Engström & Göransson 2006:52).

Den som döms till *fängelse* får komma till en s.k. kriminalvårdsanstalt och avtjäna straffet där i enlighet med BrB 26:5 (Wennberg 2008:82). BrB 26:1 framhäver hur en person döms till ett tidsbestämt straff på mellan fjorton dagar och tio år, eller ett tidsobestämt straff på livstid beroende på brottets allvarlighetsgrad. Tiden kommer att spenderas på en eller flera av Kriminalvårdens 55 anstalter, säkerhetsklassade A till E. Medan E är en så kallad ”öppen anstalt”, är de övriga ”slutna” med säkerhetsklass A som den säkraste (Kriminalvården 2011a).

Kriminalvården

Kriminalvården är Sveriges fjärde största myndighet med en generaldirektör som chef. Myndigheten är uppdelad på sex olika regioner vilka leds av regionchefer under vilka det arbetar 59 kriminalvårdschefer. Dessa så kallade KVC har varsitt lokalt verksamhetsområde (anstalt, häkte eller frivårdskontor) med verksamhets-, personal- och budgetansvar. Kriminalvårdsinspektören (KVINSPI) arbetar direkt under kriminalvårdschefen och har bland annat som arbetsuppgift att leda kriminalvårdspersonalen i det dagliga arbetet. Den största yrkeskategorin inom myndigheten är kriminalvårdarna vilka har olika roller. Vissa arbetar i tillsynsgruppen, vilken är mest inriktad på säkerhetsarbete, andra som kontaktmän eller programledare (Tsogas 2010:14).

Disposition

Uppsatsen har inletts med ett kapitel där syfte och frågeställningar presenterats. Detta följs av ett avsnitt där begreppen fängelsestraff och kriminalvård definieras. Fortsättningsvis följer ett kapitel som behandlar syftet med fängelsestraffet sett ur olika perspektiv. Till en början redogörs för den straffrättsliga utgångspunkten för att övergå till hur de olika kriminologiska teorierna samt teoretikerna förhåller sig till syftet med fängelsestraffet. Fortsättningsvis kommer en diskussion att föras angående Kriminalvårdens syn på syftet med fängelsestraffet. Avslutningsvis ges rum åt kriminalvårdsanställdas och fångars syn på syftet med fängelsestraffet. Detta relativt stora avsnitt innehåller såväl tidigare forskning som val av teoretisk utgångspunkt.

Metodkapitlet som följer behandlar urvalet och tillvägagångssättet där praktiska problem och etiska aspekter behandlas. Fortsättningsvis berörs validitet och reliabilitet innan min förförståelse för studiens område presenteras. Det näst sista kapitlet innehåller analys och resultat vilken redogörs under fyra olika teman. Sista kapitlet består av en diskussion där det dessutom ges en slutsats och förslag till fortsatta studier.

Syftet med fängelsestraffet

Straffrätten och syftet med fängelsestraffet

”Begreppet *straff* kan närmare bestämmas på följande sätt: straffet är ett lidande eller obehag som avsiktligt tillfogas en person...” (Jareborg & Zila 2007:13). Straffet är i sin tur böter eller fängelse enligt 1:3 BrB (ibid:14), varav det senare är av intresse i denna studie. Under de senaste 30 åren har fängelsebefolkningen i Sverige legat relativt stabil med cirka 4000 intagna

(Nilsson 2002:29). 2009 togs 10 370 nya klienter in på svenska anstalter och den 1 oktober 2009 var antalet fångar 5 486 stycken. Fördelningen mellan män och kvinnor var 93 % män och 7 % kvinnor (år 2008). Samma år var de vanligaste brotten bland klienterna narkotikabrott/smuggling (23 %), våldsbrott (19 %), tillgreppsbrott (14 %) och rattfylleri (även grovt rattfylleri) (12 %). Den största gruppen av fångarna var mellan 35 och 44 år gamla (24 %) (Kriminalvården 2011g).

Vad som anses vara ett brott i det rådande samhället beror på vad som är kriminaliserat för stunden. Vad som i sin tur är kriminaliserat hänger samman med samhällets rådande värderingar. En kriminaliserad gärning är en handling som ses som förkastlig av samhället, samtidigt som personen som begår brottet ses som klandervärd (Jareborg & Zila 2007:62, 66 och Bondesson 1974:24). Det straff som följer den kriminaliserade handlingen står i proportion till brottets allvarlighetsgrad; straff efter förtjänst. Detta förutsätter att förkastlighet och klandervärdighet graderas. ”Vid kriminalisering sker en sådan gradering genom att gärningstypen i fråga tilldelas en viss straffskala. Ett tilldelande av en från dessa synpunkter rättvis straffskala innebär att man strävar efter en *proportionalitet* mellan en otillåten gärningstyps bestraffningsvärde och dess straffsats, men även att man strävar efter *ekivalens*, dvs. att gärningstyper med samma bestraffningsvärde tilldelas likartade straffskalor” (Jareborg & Zila 2007:66). I enklare termer innebär detta att straffet skall vara relaterat till brottets allvarlighetsgrad samtidigt som samma typer av kriminella handlingar skall bestraffas likartat.

I modern straffrätt urskiljs en struktur i tre nivåer: 1) hot om straff, vilket ansvaras av lagstiftare, 2) ådömande av straff, vilket ansvaras av domstolar, 3) verkställighet av straff, vilket ansvaras av kriminalvårds- och utredningsmyndigheter (ibid:62). Vad som är av intresse i denna studie är själva verkställigheten av straffet, vilket sätter Kriminalvården i fokus. Jag söker svaret på syftet med fängelsestraffet och finner inom straffrätten *straffteorier* eller *straffideologier*. Man talar om relativa respektive absoluta ideologier. Exempel på absoluta straffideologier är försoning och vedergällning medan allmänprevention och individualprevention kan ges som exempel på relativa straffideologier (ibid:62-63) vilka redovisas nedan.

Allmänprevention

”Tanken bakom allmänpreventionen (generalprevention) som syfte med straff är, enkelt uttryckt, att bestraffning av brottslingar skall avhålla andra samhällsmedlemmar, dvs. människor i allmänhet, från att begå brott” (Jareborg & Zila 2007:73).

Man talar om allmänprevention genom *omedelbar avskräckning*, *medelbar avskräckning* eller *moralbildning*. Omedelbar avskräckning handlar om att avskräcka allmänheten från brott då de är medvetna om vilka skräckinjagande straff de kan leda till. Medelbar avskräckning handlar i sin tur om att vetskapen om straffet; människan känner sig hotad att straffas om han/hon skulle begå ett brott. Detta kan ses som själva kriminaliseringen. Till sist bör nämnas moralbildning, vilket handlar om den kriminaliserade handlingen som anses förkastlig och på så vis påverkar individernas normbildning (Jareborg & Zila 2007:73-74).

Förr såg man det offentliga verkställandet av straffet som ett bra alternativ för att avskräcka den enskilde individen från brott. Filosofer, domare, advokater och andra lärda reagerade dock starkt under andra hälften av 1700-talet på den tortyr som utfördes som straff mot dömda brottslingar. Att medvetet utöva pina och smärta mot en annan människa var dåtidens sätt att hämnas. Folket hade vant sig vid att se blodet flöda och trodde snabbt att de enbart kunde hämnas i blod (Foucault 2006:75-76). Det handlade om talionsprincipen- ”öga för öga, tand för tand” (Mathiesen 1988:53). Med tiden kom dock kravet på ett straff utan kroppsliga plågor att växa fram. Även hos den värsta mördare finns en ”människlighet” som bör respekteras. I och med detta kom fångvården och kriminologin att utvecklas (Foucault 2006:75-76). Det skulle dock dröja innan fängelsesystemet blev färdigutvecklat. Enligt Foucault är det i och med öppnandet av ”kolonin” i Mettray den 22 januari 1840 som detta hände (ibid:295). Valet av Mettray som milstolpe beror på ”... att man där möter disciplinen i dess mest intensiva utformning, därför att det är modellen där alla beteendets tvångsteknologier koncentreras. Det är på en gång ett kloster och ett fängelse, en skola och ett regemente”.

Frågan är huruvida ”hotet om straff”, alltså kriminaliseringen, fungerar så som det är önskat? Om så vore fallet skulle det i praktiken innebära att en ökad straffskala skulle leda till färre brott. Man kan dock konstatera att en hög repressionsnivå tenderar att vara kontraproduktiv, vilket kan ha ett samband med den lilla risken som finns att bli bestraffad (Jareborg & Zila 2007:77). Samtidigt förväntar sig samhället ”tuffare tag” och högre straff vilket kommit att bli ett allt vanligare ämne i mediadebatten. Man vill visa att man menar allvar genom att ”göra markeringar”. Detta kallas *expressiv allmänprevention* och är immun mot kritik på empiriska grunder (ibid:79).

Individualprevention

Här står den enskilde brottslingen i centrum för intresset att förhindra framtida brott. Syftet med fängelsestraffet är här att se till att individen inte begår fler brott genom att skrämman honom/henne. Den empiriska forskningen ger dock inget belägg för att detta skall fungera. ”Ett flertal undersökningar från 1900-talet visar att program som understryker straffelementet hos en påföljd är ägnade att öka återfall i brott” (Jareborg & Zila 2007:82-83).

Inkapacitering kan ses som en del av individualpreventionen, då det går ut på att få bort den kriminelle från gatan. Man kan säga att det handlar om att oskadliggöra personen från att begå brott då han/hon hamnar i fängelse. Fängelsestraffets längd skall vara direkt relaterad till hur mycket brottslighet man kan förhindra om man placerar individen i fängelset (ibid:83-84).

Utöver avskräckning och inkapacitering, kan behandling ses som den tredje formen av individualprevention. ”Behandlingsideologin utgångspunkt är en i grunden optimistisk syn på människan. Begår hon brott är det ett tecken på hennes felaktiga utveckling, vilken dock kan avhjälpas genom en rätt vald behandling. Den felaktiga utvecklingen hänfördes ofta till omständigheter som hon inte råder över, t.ex. besvärlig barndom, felaktig uppfostran och skadlig miljö. Det personliga ansvaret för egna gärningar träder vid ett sådant synsätt i bakgrunden” (ibid:85). Meningen med behandling är således att återfallsrisken skall sänkas med hjälp av vård (medicinsk, psykiatrisk eller psykologisk) samtidigt som individen skall få hjälp att återanpassas till samhället genom utbildning och arbetsträning. Detta kan ses som extra viktigt då en stor del av dagens fångar består av såväl psykiskt sjuka som socialt utslagna. Det kan dock anses motsägelsefullt att ”behandla” en människa i en miljö som är avsedd för medvetet lidande, där disciplinen och kontrollen av de intagna kommer i första hand, vilket trots allt är fallet i de nutida fängelserna (Bondesson 1974:31-32).

Vedergällning och hämnd

Ann Hellströmer har i sin bok ”Hej, hoppas allt är ok” (2008) diskuterat unga brottsoffers behov av hämnd efter traumaupplevelser. Som socionom startade hon 1999 Sveriges första Stödcentrum för unga brottsoffer och har sedan dess samlat på sig en hel del information om hur bland annat unga pojkar reagerar i samband med brott. De många offerintervjuerna och samtalen ger viktig information om hur starka känslor av hat kan komma att leda offret in på brottets bana, i samband med hämndaktioner, eller för att kunna leva med smärtan traumat inneburit (Hellströmer & By 2008:59,101,103). Hämnden ses alltså som oreglerad och är i detta sammanhang ett sätt för offret och/eller dess anhöriga att straffa gärningsmannen.

Denna typ av hämnd är inte att förväxla med den juridiska termen *vedergällning*.

Straffbestämning innefattar detta begrepp "... i den oförargliga betydelsen att något som värderas negativt möts med något annat som värderas negativt. Denna vedergällning består i att straff bestäms i enlighet med de regler som lagstiftningen erbjuder" (Jareborg & Zila 2007:63). Rent historiskt förknippas dock termen vedergällning "... med en förankring av bestraffning utanför rättssystemets ram, då främst i någon typ av religöst normsystem" (ibid.). Man har talat om att vedergällningsideologin har kommit att ersätta 1970-talets behandlingsideologi, vilket satt spår på straffinstanserna och setts som behandlingsideologins kollaps (Nilsson 2003:86-87). Vad som skrevs i Göteborgsposten (990525) gör detta ännu mer givet: "Oavsett vad vi tycker om det måste ett straff innefatta ett umbärande, en plåga, för den som straffas. Tanken att onda gärningar ska sonas, själv till bättring och andra till varning, kan inte avfärdas. Den är grundbulten för vårt och alla andra länders straffsystem" (ibid:87).

Syftet med fängelsestraffet utifrån teoretiker och kriminologiska teorier

I "Övervakning och straff" understryker Foucault att uppkomsten av fängelset inte markerar en humanare form av straff. Istället motsvarar det ett försök att straffa effektivare och mer omfattande för att nå ökad disciplin i samhället, vilket skall ske genom övervakning och kontroll (Carrabine, Iganski, Lee, Plummer & South 2004:294).

Fängelset används idag för att isolera människor som anses vara farliga för allmänheten (Garland 2006:178,179). Då de väl släpps ut i samhället saknar de ofta arbete och socialt nätverk, vilket är en nödvändighet för att hålla sig borta från brott. Detta har lett till att nord-amerikanska anstalter idag är överrepresenterade av samhällets svaga såsom narkomaner, fattiga, mentalsjuka eller fysiskt sjuka. Garland menar vidare att "Punishment is, on the face of things, an apparatus for dealing with criminals – a circumscribed, discrete, legal-administrative entity. But it is also (...) an expression of state power, a statement of collective morality, a vehicle for emotional expression, an economically conditioned social policy, an embodiment of current sensibilities, and a set of symbols which display a cultural ethos and help create a social identity..." (Garland 1990:287).

Enligt Lab skall fängslandet av en människa vara det bästa alternativet för att avskräcka brottslingen från framtida brott. Trots detta rapporterade Glaser i sin studie 1964, att så mycket som en tredjedel av de frigivna fångarna kom att bli på nytt fängslade (Lab 2007:279). Detta innebär att andelen återförbrytare troligtvis är ännu större, då ett flertal inte blir dömda eller får annan påföljd än fängelse. En annan studie gjord av Gibbs 1975, pekar på att över 50 % av alla frigivna tenderar att återfalla i brott. Samtidigt konstaterar han att

återfallsförbrytningen är vanligare hos individer som utsatts för längre och hårdare straff. Beckman och Hoffmans studie pekar i samma riktning, då de konstaterar att återfall i brottslighet ökar i takt med fängelsestraffets längd (Lab 2007:280). Dessa studier pekar alla på att "... recidivism increases as the length of time served in prison or the harshness of the sanction increases. Shorter periods of imprisonment and milder sanction appear to result in lower recidivism. This may suggest that the offender responds to benevolent actions on the part of the sanctioning bodies. It would also indicate that harsher punishments are imposed on more problematic and serious offenders" (ibid:283). Det bör dock understrykas att det också finns studier som visar att straff hindrar brottslingar från att begå fler brott efter frigivning (ibid:283).

Detta avsnitt handlar om olika klassiska kriminologiska teorier och teoretiker vilka på ett eller annat sätt förklarar brottsligheten. Genom dessa skall analyseras huruvida fängelsestraffet som påföljd kan förstås. Vilken funktion får fängelset givet de olika teoriernas syn på brottet och brottslingen?

Lombroso

Lombroso, som anses vara "kriminologins fader", menar att den kriminella individen är fysiskt underlägsen den hederliga människan (Kubrin, Stucky & Krohn 2009:49). Fortsättningsvis menar han att människan föds kriminell och att denne har särskilda drag, såsom stora öron och mörkare hår (Williams & McShane 1998:41-42). Människans kriminella läggning förklaras härmed rent biologiskt och psykologiskt (Sarnecki 2006:127-129). En brottsling ser enligt denna teori ut på ett speciellt sätt samtidigt som han/hon har en utvecklade moral och är grym och fåfång. Med dessa tankegångar innebär det i principen att människan föds *ond* eller *god*.

Med Lombrosos teori som utgångspunkt blir syftet med fängelsestraffet att låsa in individen, då dennes beteende inte kan ändras. Fängelsestraffet som rättslig påföljd ses här som helt logisk, då brottslingen är oförfärdig och bör hållas borta från hederliga samhällsmedborgare.

Den rationella människan

Synen på människan som en individ med egen vilja att ta egna beslut, *rational choice*, kan i stor utsträckning sägas präglad den moderna svenska lagstiftningen (Sarnecki 2006:34). *Rational choice* kan läsas som en härstamning från teoretikerna Beccarias och Benthams resonemang om människan som rationell. Beccaria understryker att alla män i samhället lever under lagar vilka är nödvändiga för att hålla människan borta från sitt barbariska

normaltillstånd (Williams & McShane 1998:10-11). Då ett brott sker är två deltagare inblandade för att lösa konflikten; den anklagade samt en representant av samhället. Det är av stor vikt för att inte anarki skall bryta loss. För att döma huruvida den anklagade står skyldig till brottet krävs en tredje person; en domare. Denne står med neutrala ögon och skall med hjälp av bevis och lagar skapa rättvisa (ibid:12). Bentham utvecklar samtidigt en teori om människans motivation; om hur han/hon strävar efter maximal *pleasure* (ungefär: nöje, välbehag, njutning) och minimal *pain* (ungefär: smärta, pina, plåga). Detta för att tillfredsställa sina behov till det yttersta och finna maximal lycka. Genom att tillfoga en människa en viss mängd *pain* i samband med en olaglig handling, via exempelvis fängelsestraff eller böter, sjunker individens lycka. Detta ger en brottsförebyggande effekt. Den *pain* ett straff skulle medföra brottslingen, resonerade Bentham skulle vara mindre än den *pain* som skulle uppstå av den brottslighet som på detta sätt förebyggdes (Sarnecki 2006:32-33). Dock krävs att straffet skall vara direkt lierat med brottet; ju grövre brott, desto stängare straff. På så sätt skall individen välja att begå mildare brott, i rädsla för det straff den grövre kriminella handlingen medför (Williams & McShane 1998:37-39).

Rational choice, individen som rationell, bygger på att individen är medveten om vad som gynnar honom/henne samtidigt som han/hon strävar efter maximal lycka. Fängelsestraffet kan här ses ha ett syfte, då brottslingen redan innan utförandet av den kriminella handlingen var medveten om eventuella konsekvenser i form av fängelsestraffet. Enligt dessa teorier skulle således fängelsestraffet fungera avskräckande.

Differentiella associationer

Sutherland teori ”differentiella associationer”, även kallad ”varierande anknytningar”, består av nio teser om den process som leder till att en individ begår brottsliga handlingar (Sarnecki 2006:154). Inledningsvis understryker Sutherland att brottsligt beteende är inlärt. Denna inläring sker genom interaktioner med andra individer, då oftast i grupper med nära, personliga relationer medlemmarna emellan. Själva inläringen av brottsligt beteende innehåller tekniker att begå brott och motiv till att begå dem. Individen lär sig att avgöra huruvida brottet kan ses som fördelaktigt eller ofördelaktigt innan han/hon avgör ifall det är värt att utföra. Man talar här om *prokriminella* samt *antikriminella* beteenden (ibid.). Det bör understrykas att de differentiella associationerna kan komma att variera gällande frekvens, varaktighet, prioritering och intensitet samtidigt som den process som leder till inläring av kriminellt beteende innehåller samma mekanismer som är inblandade i alla andra typer av inläring (Williams & McShane 1998:79). Till sist påminner Sutherland oss om att kriminellt

beteende är ett uttryck för generella behov och värderingar och att det just därför inte kan förklaras med sådana eftersom icke-kriminellt beteende är en uttryck av samma behov och värderingar (ibid:80).

Enligt denna teori är fängelsestraffet rent kontraproduktivt. Syftet med fängelsestraffet saknar här helt mening, då brottslingen med differentiella associationer som teoretisk utgångspunkt inte bör umgås med andra kriminella för att avhålla sig från brott. I ett fängelse är interaktionerna med andra fångar många och sker ofta i grupp, vilket gör det svårt för individen att komma bort ifrån det kriminella livet.

Strain

Enligt Mertons teori om strain är det samhällsstrukturen som är orsaken till uppkomsten av brottsligt beteende i samhället (Sarnecki 2003:159). Det utmärkande med teorin är ståndpunkten om att brottsligheten beror på ”pressen” av att nå ekonomisk framgång i samhället oavsett individens möjligheter i form av legitima medel att nå detta etablerade mål. Teorin tar således inte hänsyn till biologiska eller psykologiska brister, avvikande föräldrar eller svaga sociala band till det etablerade samhället (Kubrin, Stucky & Krohn 2009:107). Strainteorin kan förklara variationen av brottsligheten mellan grupper och samhällen, men även varför vissa individer begår brottsliga handlingar och inte andra (ibid:126,129). Teorin utgår från de sociokulturella källorna till avvikande beteende, det vill säga kulturellt definierade mål, syfte och intressen som inrymmer önskvärda handlingar. Dessa mål integrerar och involverar, mer eller mindre, individens inflytande och känslor. Dessutom reglerar och kontrollerar den sociala strukturen acceptabla medel för att uppnå mål i fråga. Alla sociala grupper har en önskan att nå de önskvärda resultaten av de etablerade målen i samhället, därmed regleras moralen och normerna för vad som är tillåtet och vad som krävs för att uppnå målen (Williams & MacShane 1998:122). Livsmålen i ett samhälle är således ganska likartade för de individer som lever där. Möjligheterna att uppnå de aktuella målen kan däremot vara väldigt skevt fördelat. Därmed kan sannolikheten för att *strain* ska komma att producera kriminella handlingar avgöras av om individen beskyller sig själv eller den sociala ordningen för sitt misslyckande att nå de etablerade målen (Kubrin, Stucky & Krohn 2009:133).

Merton menade att samhällen understödjer målen för sina medborgare samt normerna för hur människor ska anpassa sitt beteende för att uppnå dessa mål. Alla medborgare är socialiserade till att försöka uppnå ekonomiska framgångar, samtidigt som den sociala strukturen förhindrar många individer från att nå ekonomisk karriär, det vill säga oavsett hur

hårt de arbetar kan de aldrig nå målet. Det samhälleliga ”pressen” för att lyckas ekonomiskt skapar *strain* hos många medborgare som i sin tur kan reagera på olika sätt.

Den vanligaste responsen eller anpassningen av *strain* är *konformitet*, där individen utan att begå kriminella eller avvikande handlingar lyckas uppnå de kulturella accepterade målen som finns i samhället. Denna kategori har målen klart för sig och har även möjlighet till att använda sig av de konventionella medlen för att nå upp till dessa i form av exempelvis bra utbildning och bra arbete. Den anpassningen som oftast kopplas till brottslighet är *innovation*. Denna anpassning tillämpas av de individer som har fokus på ekonomisk framgång, men saknar medel att uppnå dessa i och med att den sociala strukturen hindrar dem för att på ett legitimt sätt kunna nå detta mål. Enligt teorin är sannolikheten större för de mindre privilegierade individerna att de ”uppfinner” alternativa medel genom att brott för att uppnå liknande ekonomisk status som det omgivande samhället, då de i högre grad saknar ett bra välbetalt arbete och bra högre utbildning (Sarnecki 2003:161).

Utgår man från *strain*-teorin kan fängelsestraffet inte ses som ett bra alternativ för att avhålla brottslingen från kriminalitet. Då fången efter frihetsberövandet kommer att befinna sig i en situation som kan ses som minst lika svår ekonomiskt, skulle det krävas att syftet med fängelsestraffet var mer inriktat på åtgärder som motverkar *strain*. Högskoleutbildningar och/eller yrkesutbildningar är exempel på alternativa lösningar. Detta skulle leda till att fången lättare skulle kunna få ett arbete och tjäna pengar efter frigång, vilket i sin tur skulle minska känslan av *strain*.

Stämplingsteorin

I likhet med Merton anser stämplingsteoretikerna att orsaker till brottsligheten finns att söka hos det etablerade samhället och dess krav på individen (Sarnecki 2003:180).

Stämplingsteorin utgår ifrån att människor som avviker från samhällets etablerade normer kan komma att stämplas som avvikare (Kubrin, Stucky & Krohn 2009:198–199). Lemert talade om två typer av avvikelse; primär- respektive sekundär (ibid:201). Primär avvikelse uppkommer då individen bryter mot normer utan att se sig själv inblandad i ett avvikande beteende; avvikelsen ses här som så pass marginell att individen inte stämplas av sin omgivning. Sekundär avvikelse är i sin tur följderna av förändringen i individens självuppfattning efter att denne stämplats (ibid:201-202). Stämpling av avvikande beteende kan leda till sekundär avvikelse i tre fall; 1) genom att förändra självuppfattningen, 2) genom att begränsa de olika konventionella möjligheterna, och 3) genom att uppmuntra förflyttningen till en avvikande subkultur.

Tannenbaum anser att samhällets utpekande av en kriminell person som ond kan leda till att denne slutligen accepterar detta (Sarnecki 2006:181). Med denna teori som utgångspunkt skulle fängelsestraffet ses som kontraproduktivt då det verkligen stämplar individen som kriminell och avvikande i samhället. I detta fall är det svårt att se vilken funktion fängelsestraffet som påföljd skulle kunna ha.

Sociala band

Hirschi nämner fyra element som avhåller individen från brott; 1) anknytning, 2) åtaganden, 3) delaktighet och 4) övertygelse (Kubrin, Stucky & Krohn 2009:169-172). Här ses den första punkten som allra viktigast och då främst när det gäller förhållandet till föräldrarna vid ung ålder (ibid:170). En väl fungerande relation mellan föräldrar och barn gör föräldrarna ”psykologiskt närvarande” även då barnet lämnats utanför deras kontroll (ibid.). Detta innebär att det ideala för en individ som vill hålla sig borta från brott är ett starkt engagemang i olika konventionella aktiviteter, ett hederligt liv med arbete och utbildning samt en positiv attityd gentemot myndigheter och lagstiftning. Samtidigt skall han/hon ha en nära kontakt med familj och vänner.

Fängelsestraffet med sociala band-teorin som utgångspunkt kan både försvaras och ses som kontraproduktivt. Att fången får chansen att innanför fängelsets murar träffa vänner och skapa fungerande sociala relationer ses som positivt om denne vill avhålla sig från brott. Samtidigt bör understrykas att fången inte nödvändigtvis umgås med individer som vill/planerar leva ett hederligt liv. I detta fall blir fängelsestraffet en negativ upplevelse för individen som vill komma ifrån det kriminella livet.

Sammanfattning

Fängelsestraffet som påföljd får ett syfte i och med Lombrosos rasbiologiska teori. Utifrån denna teori bör brottslingen låsas in för att skydda samhället vilket tyder på ren inkapacitering. Med rational choice som teoretisk utgångspunkt, där individen ses som en rationell människa kapabel att ta egna beslut, fyller åter igen fängelsestraffet en viktig funktion. Individen har här vetskapen om att ett brott kan straffas med ett fängelsestraff, vilket skall verka i ett förebyggande och avskräckande syfte och på så vis avhålla individen från kriminell verksamhet.

Då man studerar Sutherlands teori om differentiella associationer, stämplingsteorin och strainteorin är det svårt att se vad fängelsestraffet egentligen kan fylla för funktion. Med dessa teoretiska utgångspunkter finns det bättre alternativa påföljder än fängelsestraffet. Teorin om differentiella associationer pekar på människans kriminella beteende är inlärt. För att avhålla

individen från brott borde man således se till att han/hon kommer så långt som möjligt ifrån andra kriminella vilka kan påverka honom/henne negativt. Ett alternativ till fängelsestraffet skulle här vara fotboja, samhällstjänst eller renodlade behandlingshem för att hantera sin eventuella problematik (exempelvis narkotika). Med stämplingsteorin som teoretisk utgångspunkt är fängelsestraffet förödande för brottslingen då denna påföljd enligt denna teori skulle förstärka det kriminella beteendet hos individen. Här skulle ett bättre alternativ vara böter, då påföljder som fotboja och samhällstjänst också kan ses som ett sätt att stämpla individen. Med strainteorin som teoretisk utgångspunkt kan, vilket nämnts ovan, brottspåföljder med större fokus på utbildning och yrkesförberedning ses som alternativ till fängelsestraffet.

Den teori som både kan ses försvara och kritisera fängelsestraffet som påföljd är Hirschis teori om social band. Fängelsestraffet skulle kunna verka positivt för fången om han umgås med individer som bestämt sig för att sluta leva ett kriminellt liv. Samtidigt skulle det vara ytterst negativt för fången att umgås med medintagna som planerar att gå den kriminella banan. Med denna teori som utgångspunkt kan således fängelsestraffet enbart ha en funktion ifall man ser till att låta motiverade fångar dela avdelning och samtidigt ge dem behandling.

Kriminalvården och syftet med fängelsestraffet

Enligt Kriminalvården handlar syftet med fängelsestraffet till stor del om att ge klienten behandling och vård, så att denne kan komma ut i det fria som en ”bättre människa”.

Meningen är att individen skall vara bättre rustad för ett hederligt liv efter avtjänat fängelsestraff och på så sätt hålla sig borta från kriminalitet (Kriminalvården 2011b).

Kriminalvårdens övergripande uppgift är att tillsammans med polis, åklagare och domstolar minska brottsligheten och öka människors trygghet (Kriminalvården 2011c). Då man talar om att ”öka människors trygghet” menas att låsa in dem som kan vara ett hot mot samhället, de som anses vara för farliga för att vara ute i det fria.

Kriminalvården förklarar fängelsernas uppgift på följande sätt: ”Verksamheten i anstalt ska utformas så att den främjar den intagnes anpassning i samhället och motverkar skadliga följder av frihetsberövandet. Anstaltsvistelsen ska från början inriktas på att vara en förberedelse för frigivningen” (Kriminalvården 2011h). Kriminalvårdens vision och värdegrund ”bättre ut” visar fortsättningsvis hur myndigheten ser på syftet med fängelsestraffet: ”Kriminalvården är brottsförebyggande, ökar människors trygghet och bidrar till ett tryggare samhälle.

Kriminalvården inger förtroende. Kriminalvårdens klienter är bättre rustade att leva ett liv utan kriminalitet och missbruk efter verkställd påföljd. Vårt arbete innebär en positiv skillnad

för klienterna” (Kriminalvården 2011h).

”Bättre ut” kan sammanfattas som en vision att den dömda ska lämna fängelset i bättre skick än vad han/hon var när straffet började (Nilsson 2005:9). Detta borde innebära att klienten behöver en viss behandling för att kunna förändras, vilket skall ske med hjälp av olika behandlingsprogram inriktade på fångarnas problematik. Huvudsakligen är målgrupperna följande: dömda med kriminella värderingar, dömda som missbrukar droger, dömda för våldsbrott och dömda för sexualbrott (Kriminalvården 2011i). Samtidigt som behandling ges i anstalten för att förhindra återfall i brott, skall fången få tillgång till olika sysselsättningar i form av studier och arbete. Detta för att ändra hans/hennes tankemönster och förbereda honom/henne på ett liv utanför murarna. De nya färdigheterna skall vara klientens redskap då han/hon skall släppas fri igen.

Nyckelorden inom ramen för Kriminalvårdens vision är *klientnära, professionellt, rättssäkert och pålitligt*. Vad det gäller det sistnämnda syftar Kriminalvården på ”samhällsskydd och säkerhet” (Kriminalvården 2011h). Det handlar här om att värna om samhället samtidigt som man skyddar det från brottslingar genom att låsa in dem.

Tidigare forskning gällande syftet med fängelsestraffet och Kriminalvården (eller motsvarande utomlands) är svår att hitta¹. Det är uppenbart att det här finns ett tomrum som behöver fyllas av ny forskning. Att undersöka hur Kriminalvården, och dess anställda, ser på syftet med fängelsestraffet är viktigt. Då det handlar om en myndighet som arbetar med samhällets mest utsatta, i situationer då de sitter frihetsberövade, borde det ses som en nödvändighet att de anställda är medvetna om och tror på arbetsgivarens värderingar.

En amerikansk studie, bestående av 929 fängelsevakter under mitten av 70-talet visar hur man såg på fängelsestraffets syfte (Jacobs 1978:192). 46 procent av vakterna såg rehabilitering som det primära syftet med fängelsestraffet samtidigt som 26 procent menade att det var själva *straffet* som var syftet. Sex av tio vakter höll inte med om att ”rehabilitering var bortkastad tid”.

Fångarna och syftet med fängelsestraffet

---

¹ Sökningar har bland annat gjorts på SAGE journals online och Google scholar med olika kombinationer av sökord som ”prison”, ”guard”, ”meaning”, ”officer” och ”purpose”.

Anstalter och fångar har kommit att bli ett aktuellt ämne i Sverige och flera forskare ägnat de intagna mycket uppmärksamhet. Roxells studie "Fångar i ett nätverk" (2007) består av såväl registerstudier som intervjuer av fångar. Syftet är att studera kontakter som skapas på fängelser och huruvida de har betydelse för eventuellt medbrottslingskap (Roxell 2007:16). Intervjuerna är liksom i min studie semistrukturerade och innefattar frigivna och fångar i åldern 23 till 49 år.

Nilssons studie har som syfte att utifrån ett resursperspektiv studera fångars levnadsförhållanden. Även här används en kombination av registerstudier och intervjuer för att komma fram till en slutsats. De 411 intervjuerna var dock strukturerade och frågorna ställdes i huvudsak utifrån frågeformulär med fasta svarsalternativ (Nilsson 2002:43,47).

"Kvinnorna på Hinseberg" (Lindberg 2005:16-17) bygger på enkätstudier samt 20 intervjuer med kvinnor från såväl Hinseberg som från den öppna avdelningen Båtshagen. Syftet med studien är att beskriva kvinnliga fångars erfarenheter av anstaltstiden och att undersöka huruvida det finns möjligheter till arbete och studier på fängelset. Samtidigt vill Lindberg granska om det finns en anstaltskultur och hur denna i så fall ser ut. Ett antal kriminalvårdare har dessutom intervjuats för att jämföra deras syn med de intagnas.

Weaver och Armstrongs intervjuar intagna i skotska anstalter för att bland annat få reda på hur fångarna ser på meningen med deras fängelsestraff (Weaver & Armstrong 2010:13). Omkring 40 kvinnor och män deltar, varav hälften är dömda till samhällstjänst och andra hälften till korta fängelsestraff (mindre än 6 månader). Det svåraste med att vara dömd till ett kort straff anses av många vara det faktum att straffet i sig är så uttråkande och att det är en omöjlighet att tänka på något annat än att just lämna fängelset. Författarna poängterar att de fick en uppfattning att korta fängelsestraff uppfattas av fångarna som en tid "on hold", vilken försenar istället för att förändra liv. Alltså allt annat än en tid för reflektion (ibid:14).

Det har varit svårt att finna tidigare forskning angående fångens syn på syftet med fängelsestraffet². Detta tyder på att fångens syn på syftet med fängelsestraffet är ett relativt outforskat område inom kriminologin. Då fångarna sitter frihetsberövade torde det vara av stor vikt att ta del av deras synpunkter. Ser de på syftet annorlunda än Kriminalvården? Har de uppfattat vad syftet med fängelsestraffet är och upplever de isåfall att detta syfte uppfylls?

Tidigare amerikansk forskning tyder på att ålder, etnicitet, tidigare arbetsförhållanden och omfattningen av individens tidigare kriminella karriär och anstaltserfarenhet var viktiga

---

² Liksom ovan har sökningar gjorts på bland annat SAGE journals online och Google scholar med hjälp av sökord som "prison", "inmate", "prisoner", "meaning" och "purpose".

faktorer beträffande hur brottslingen såg på sitt fängelsestraff (van Voorhis, Lee Browning, Simon & Gordon 1997:160). Studien innehåller intervjuer med 225 fångar i amerikanska fängelset med olika säkerhetsklasser och resultatet visar att synen på syftet med fängelsestraffet varierade i och med fångens ålder. Yngre fångar, med mindre fängelseerfarenhet såg till större del fängelsestraffet som avskräckande, medan äldre mer erfarna fängelsekunder såg fängelsestraffet som mindre avskräckande men också som lönlöst utan egentligt syfte (ibid:160-161). Av de som kände en avskräckande effekt av fängelsestraffet konstaterades det att flertalet ansåg att de förtjänade sitt straff. Författarna till artikeln framhäver slutligen att det återstår att se *hur* fängelsestraffet egentligen påverkade

Metodbeskrivning

Urval

Intervjuerna skedde på en anstalt med säkerhetsklass A. Anstalterna i klass A utrustas för att klara de mest riskfyllda intagna, medan andra intagna inte ska behöva sitta säkrare än vad som är nödvändigt (Kriminalvården 2011d).

För att minska identifikationsrisken har jag valt att kalla fångar F och kriminalvårdsanställda K. Efter varje citat markeras om uttalandet härstammar från en fånge eller anställd, samtidigt som citaten numreras för att det skall vara enklare att följa diskussionen. Inga åldrar kommer att anges, enbart den ungefärliga tiden individen arbetat inom Kriminalvården respektive varit klient inom denna myndighet. Även detta för att minimera identifikationsrisken.

Fånge

Med fånge menas män i åldern 28 till 30 år tillhörande en och samma anstalt med säkerhetsklassning A. Samtliga har suttit av minst två år av sitt fängelsestraff då jag träffar dem. Vissa har tidigare dömts till fängelsestraff, andra inte. Männerna är dömda för olika brott och sitter av olika långa straff, samtidigt som deras kriminella banor är ser olika ut. Alla tre har dock hållit på med kriminell verksamhet under flera år innan sista domen föll.

Nationaliteterna är blandade och intervjuerna skedde på svenska eller engelska.

För att verkligen framhäva att individen är frihetsberövad och sitter inlåst, har jag valt att använda mig av begreppet *fånge* i studien (Roxell 2007:66). Inom Kriminalvården talar man snarare om *klienter* samtidigt som *interner* kommit att bli en vanlig benämning i det vardagliga språket (Roxell 2007:65).

Kriminalvårdpersonal

Den intervjuade personalen består av tre manliga kriminalvårdare och en kriminalvårdsinspektör inom Kriminalvården. Åldrarna varierade mellan 27 till 58 år. De kriminalvårdare som ingår i intervjuerna har alla gått ”KRUT-utbildningen”, vilket är Kriminalvårdens grundutbildning som sker på heltid och med full lön under 20 till 28 veckor. Den omfattar fyra delar: central introduktion, praktik, kriminalvårdsspecifik utbildning och högskolekurs (Kriminalvården 2011e). Det betyder att de intervjuade är fast anställda och därmed kan förväntas ha en viss erfarenhet inom yrket. Två av de anställda har jobbat några år inom Kriminalvården, alltid på samma anstalt. De andra har dock betydligt mycket mer erfarenhet inom Kriminalvården, men har även de arbetat sina år på en och samma anstalt.

Planeringsprocessen

Kontakten med anstalten togs via e-mail till Kriminalvårdens huvudkotor i Norrköping. De slussade i sin tur mig vidare till anstaltschefen på fängelset i fråga. Denne bad mig skriva ett brev till fångarna där jag förklarade mitt projekt. I detta brev (se bilaga) fanns mina kontaktuppgifter och det var upp till fångarna att höra av sig via brev, där de själva fick betala portot. Svar kom till kriminologiska institutionen i mitt namn av tre fångar, och trots efterfrågan gick det inte att få tag på flera. Då det började närma sig intervjutillfället bokades två heldagar upp på fängelset för intervjuer. Meningen var att den första dagen skulle ägnas åt fångarna och att följande dag skulle handla om de anställda. Tyvärr kom det att bli annorlunda på grund av missuppfattningar i kommunikationen, vilket fördröjde mitt arbete betydligt. Istället för att återkomma dagen efter för att intervjua kriminalvårdarna dröjde det nästan två veckor till nästa intervjutillfälle.

Det krävs att fundera på huruvida alla tilldelades mitt kontaktbrev till fångarna, eller om det enbart nådde ett visst utvalt klientel. Då det skickades som en bilaga i ett e-mail till anstaltschefen verkar det rimligt att denne skrev ut ett begränsat antal exemplar samtidigt som de kanske hamnade hos de mest ”lämpade” individerna. Med detta kan menas de skötsammaste, de positivaste, de med bäst syn på kriminalvården, de bästa att uttrycka sig etc (Roxell 2007:131). Rent generellt är det svårt att veta vilka som ens fått chansen att delta i denna studie, då jag inte är den som ansvarat för att hitta intervjupersoner. Enligt de intervjuade fångarna hade min förfrågan satts upp på deras avdelningars anslagstavla. Detta innebär att enbart klienter som talade svenska kunde ta del av informationen och det är svårt att veta huruvida alla avdelningar blev informerade.

Då det gäller de anställda jag träffade och intervjuade valdes alla ut av min kontaktperson

på anstalten. Här finns en risk att deltagarna enbart ställde upp för att de ansåg att det var en del av arbetet och att de egentligen inte ville eller att de handplockades av någon speciell anledning.

Ingen betalning skedde till någon av deltagarna, då detta kan leda till att intervjupersonen enbart ställer upp för betalningen. Detta kan i sin tur leda till att intervjupersonen inte har något speciellt att säga om ämnet utan främst är ute efter att få betalt. Detta kan i sin tur ge missvisande information.

Tillvägagångssätt

Semistrukturerad intervju

Jag har valt att använda mig av den semistrukturerade intervjun som metod, vilket betyder att intervjuprocessen kan ses som flexibel (Bryman 2007:301 och Kvale & Brinkmann 2009:19). Intervjuguiden (bilaga) som utformats består av ett antal teman som skall beröras och därmed inga direkta frågor. Frågorna i intervjuguiden ställdes inte direkt utan var riktmärken i intervjuprocessen. De olika temana följdes huvudsakligen i ordning, men ibland skedde vissa utsvängningar. Det är viktigt att ge intervjupersonen såväl frihet som tid att utveckla sina svar. Skulle det vara av intresse att ställa extra frågor, utöver de som finns inom ramen av intervjuguiden, kan detta ske under intervjuns gång. Att vara uppmärksam och att inte utelämna vissa teman är här av stor vikt för det slutgiltiga resultatet.

Den kvalitativa forskningsintervjun är ett sätt att försöka se världen från intervjupersonens synvinkel och är därmed ett bra alternativ i detta sammanhang. Det handlar dock inte om ett samtal mellan två likställda parter, då forskaren kontrollerar situationen. Vi kan snarare tala om ett socialt samspel där kunskap produceras (Kvale & Brinkmann 2009:17,19,98). ”I en kvalitativ intervju vill forskaren ha fylliga och detaljerade svar...” (Bryman 2001:300). Det är samtidigt efterstävadt att låta intervjun röra sig i olika riktningar, vilket betyder att tillvägagångssättet är relativt ostrukturerat och avvikning från intervjuguide (se bilaga) sker ofta. Ju mer detaljerade svar, desto bättre (ibid.).

Det bör understrykas att forskningsintervjun är ett specifikt professionellt samtal med en tydlig maktsymmetri mellan forskaren och undersökningsspersonen (Kvale & Brinkmann 2009:48). Detta innebär att trots den ömsesidiga förståelse som ofta råder parterna emellan, så existerar ofta en ”spärr” som gör att intervjun inte kan ses som en öppen dialog. I och med att det är en person som ställer frågorna och dikterar villkoren är det vanligtvis denna som har övertaget (Roxell 2007:136). Genus, sexuell läggning, ras, klass, ålder, hierarkier, status osv. kan påverka maktbalansen i intervjun. Eller som i mitt fall, att jag är ”fri” medan fångarna är

frihetsberövade. Skrinjar beskriver hur hon under en intervju kände sig sexuellt trakasserad av en man, vilket ledde till att denne fick övertaget (Skrinjar 2003:129). Det krävs dock att understryka att en maktposition inte nödvändigtvis behöver ske män och kvinnor emellan, utan kan även förekomma kvinnor emellan eller män emellan.

Intervjusituationen

Mina intervjuer började med att jag presenterade mig och mitt projekt. Fortsättningsvis informerades intervjudeltagarna om deras rättigheter; att de är anonyma samtidigt som att de kan avbryta intervjun när de så önskar. Samtidigt frågade jag om det var okej att intervjuerna bandades, då jag lovade att förstöra inspelningarna efter transkribering.

Intervjupersonerna kom att var mycket olika i sina sätt att dela med sig av information. Över lag kan sägas att intervjuerna varade mellan 50 och 90 minuter. Då det gällde kriminalvårdarna avslutades de då de olika områdena på intervjuguiden var behandlade och de inte hade något mer att säga. I alla intervjuerna hållna med Kriminalvårdens anställda var det intervjupersonerna själva som verkade vara ”tömnda” på information. Under intervjuerna med fångarna förhöll det sig tvärtom. De var väldigt engagerade och ville gärna prata längre än den utsatta tiden. Detta kan säkerligen vara relaterat till den tristess som råder innanför murarna och det faktum att de har en begränsad kontakt den yttre världen och därmed sällan kommer till tals.

Jag upplevde aldrig någon form av maktobalans under intervjuerna, vare sig med de anställda eller med fångarna. Min uppfattning var att intervjupersonerna kände sig trygga i mitt sällskap. Generellt kan dock sägas att fångarna talade friare och mer öppet, medan personalen var sakligare och höll sig till frågorna utan några längre utsvängningar i sina svar.

Efter att alla intervjuer genomförts och bandats transkriberades de. Den erhållna informationen fördelades därefter i olika temagrupper för att förenkla analysen, där valet kommit att bli så kallad intervjuanalys som teoretisk tolkning. Denna intervjuanalys tillåter intervjuaren att blanda olika metoder och tekniker samtidigt som han/hon tillåts reflektera teoretiskt över specifika teman av intresse och skriva ned personliga tolkningar. Här kan intervjuerna läsas om gång på gång och man kan reflektera teoretiskt över specifika teman av intresse samtidigt som tolkningar skrivs ned utan att följa någon specifik metod eller kombination av tekniker (Kvale & Brinkmann 2009:253). De konstaterar över lag att en hel del viktiga intervjustudier tycks sakna en systematisk analytisk teknik.

Validitet och reliabilitet

Med validitet menas ”giltigheten” av undersökningen. Det handlar om hur säker man är på att man mäter det man vill mäta. (Djurfeldt 2008:108). ”Validitet har inom samhällskunskapen kommit att gälla om en metod undersöker vad den påstås undersöka” (Kvale & Brinkmann 2009:264). För att validiteten skall vara så pass hög som möjligt har jag varit noga med att kontrollera och ifrågasätta mina resultat. Att leta upp citat och uttalanden som passar in i analysen är en farlig fälla, vilken jag tycker jag undvikit i och med att jag varit noga med att läsa igenom och lyssna på intervjuerna flera gånger. Det faktum att det är jag själv som hållit i alla intervjuer, samt transkriberat dem, är också positivt då risken att det försvinner viktig information minimeras.

Reliabilitet, pålitlighet, innebär ”frågornas tillförlitlighet”. Här beskrivs med andra ord forskarens precision. Det handlar om att vara så noggrann som möjligt och att så gott det bara går eliminera eventuella felkällor. (Lisper & Lisper 2005:60 och Bergström & Boréus 2005:35). Här kan ses som negativt att det bara varit jag som transkriberat intervjuerna. Detta innebär att det bara varit en person som kontrollerat kvaliteten på de transkriberade intervjuerna. Då jag lovat total anonymitet och arbetet är mitt eget har det dock inte funnits andra alternativ. Samtidigt håller intervjuerna en viss kvalitet då jag själv kan vara säker på att alla frågor ställts på det sätt jag önskat.

Felkällor som kan orsaka problem i undersökningen kan vara om intervjupersonen ljugar, svarar oseriöst eller ger socialt önskvärda svar. Även andra faktorer som glömska och missförstånd kan påverka validiteten på undersökningen. Ett annat problem kan vara att intervjupersonerna inte litar på anonymiteten. Då den intervjuade är anställd inom Kriminalvården, är det möjligt att han anser att det är av stor vikt att ge en bra bild av myndigheten. De kanske är rädda för att arbetsgivaren skall få reda på vad som sagts under intervjutillfället och därmed tagit ett visst avstånd. Desamma gäller fångarna, i rädsla av att kriminalvårdarna skall få reda på deras åsikter, kan tänkas att de undanhåller vissa starkare åsikter. Efter att intervjuerna genomfördes reflekterade jag mycket över huruvida alla intervjupersoner verkligen förstod nyansskillnaderna i mina frågor. Detta kan vara påtagligare i de fall intervjuerna delvis hölls på engelska. Denna reflektion är viktig att ha med sig i analysen av resultaten.

Det bör observeras att alla analyser sker utifrån vad intervjupersonerna berättar och bygger härmed på intervjupersonernas svar. Dessa kan i sin tur bygga på såväl faktiska uppfattningar som vad intervjupersonerna anser vara önskvärda svar. Jag måste helt enkelt lita på att det är deras sanning, dvs. det sättet de *upplever* världen på, som de delar med sig av för att kunna

bearbeta materialet. Detta ger mig ett flertal beskrivningar av olika individer gällande fängelset, dock inte nödvändigtvis den faktiska sanningen.

Epistemologi

Epistemologi, eller kunskapsteori/kunskapssyn, är filosofin om kunskap. Man talar om *resenärer* och *malmlutare*, där resenären vandrar runt och träffar människor som svarar på hans frågor under olika samtal. Här är det resenären själv som sedan tolkar svaren.

Beträffande malmlutaren, kan man säga att han gräver fram ren fakta, som kan uppfattas som objektiva reella data (Kvale & Brinkmann 2009, s. 63-64). Det framgår härmed att jag hade rollen som resenär under dessa intervjuer, då jag var ute efter att huvudsakligen lyssna på intervjupersonerna och deras erfarenheter av fängelset. Mitt mål var att tala så lite som möjligt för att ge individerna friheten att utveckla sina tankar och idéer. Efter så nyanserade beskrivningar som möjligt av intervjupersonernas erfarenheter, har jag försökt tolkat dessa genom att försöka finna betydelsen av det individerna sagt. Jag har därmed en hermeneutisk vetenskapsteoretisk ansats, vilket innebär att verkligheten tolkas utifrån tidigare upplevelser, kunskap, språk och syn på världen. För att denna tolkning skall vara möjlig krävs en viss förförståelse i ämnet (Bergström & Boréus 2005. s. 24-25).

Etiska aspekter och praktiska problem

Intervjuer på anstalter anses vara förknippade med en såväl etiska som praktiska problem (Roxell 2007:131). Ett etiskt problem handlar bland annat om att hitta rätt intervjuperson, vilket behandlats ovan. Samtidigt bör nämnas de praktiska problem som anstaltsintervjuer medför med tanke på de tillstånd som krävs, vilket ofta är tidsödande (ibid.). Att intervjuer blir inställda, är även något man kan få räkna med, då det ofta kan inträffa oförutsedda händelser på anstalterna (Nilsson 2002:46). Det bör dock understrykas att fångarna ofta är villiga att ställa upp på intervjuer för att göra ett uppbrott i vardagen (Martin 2000:228) samt ge sitt bidrag till den rådande forskningen inom området (Matthews 2002:10). I mitt fall var det ändå mycket svårt att hitta intervjudeltagare, då främst fångar. Av de fem intervjuer jag hade planerat hålla med Kriminalvårdens klienter lyckades jag bara få tag i tre. Jag hade dessutom planerat att genomföra två intervjuer med kriminalvårdsanställda med chefspositioner, vilket resulterade i en. Endast antalet intervjuer med kriminalvårdare uppfylldes. Ett annat problem värt att nämna är det faktum att fångarna som intervjuades är av olika nationaliteter. Detta betyder att de i vissa fall främst har erfarenhet av utländska anstalter vilket speglar deras syn på fängelsestraffet. Då det hände att intervjuer hölls med utländska

medborgare skedde de huvudsakligen på engelska vilket kan ha skapat problem då det gäller kommunikationen. Jag upplever det dock som att såväl min som fångarnas språkkunskaper var så pass bra att det inte märkvärdigt påverkade studiens syfte.

Vetenskapsrådet har ställt upp fyra etiska huvudkrav då det gäller humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning (www.ibl.liu.se). Till att börja med *informationskravet*, vilket handlar om att forskaren bör informera om syftet med forskningen för de inblandade. Jag tycker att jag under min forskningsprocess följt detta delmoment i största drag, men var samtidigt noga med att inte läsa mina frågeställningar rätt ut. Detta hade kunnat leda till att intervjupersonen svarade på ett visst sätt och därmed gav ett missvisande svar, vilket i sin tur hade varit negativt för mina resultat. Jag sade istället att undersökningen gällde syftet med fängelset rent generellt. Det andra huvudkravet, *samttyckeskravet*, handlar om individens rätt att själv bestämma om han/hon vill delta i undersökningen. Då deltagarna i studien redan från början blivit kontaktade som förklarar ovan, hade alla anmält sig frivilligt. Vid intervjutillfällets början underströk jag trots allt, som rekommenderat, att intervjupersonen hade rätt att avsluta deltagandet när han/hon ville.

Konfidentialitetskravet tar upp vikten av att de inblandade personerna skall ges största möjliga konfidentialitet. Detta medför att de inblandade individerna inte skall kunna pekats ut eller få sina identiteter avslöjade. Då mina intervjuer är fullkomligt anonyma torde detta delmoment vara respekterat så gott det går. Vad som dock kan ses som ett problem är att det handlar om en sluten anstalt med säkerhetsklass A för män. Av de 55 anstalter vi har i Sverige finns det enbart tre som uppfyller detta krav. Att det sedan handlar om så få som sju intervjuer gör att det trots allt är väldigt svårt att avslöja identiteterna på intervjupersonerna. Till sist bör nämnas *nyttjandekravet*, vilket innebär att den insamlade informationen enbart kommer att användas i vetenskapligt syfte. Även denna punkt är till fullo uppnådd i mitt fall.

Deltagandet i denna typ av undersökning kan dock ses som oetisk då det finns en viss risk att vissa smärtsamma ämnen kommer på tal. Detta främst för fångarna som sitter frihetsberövade och därmed befinner sig i utsatta situationer.

Generaliserbarhet

Vad det gäller generalisering av en intervju kan tre olika generaliseringar nämnas (Kvale & Brinkmann 2009:281-282). *Naturalistisk generalisering*, vilken vilar på personlig erfarenhet och utvecklas som en funktion av denna. *Statistik generalisering* där generaliseringen bygger på ett slumpmässigt urval av undersökningspersoner från en population. ”Den framgår ur en tyst kunskap om hur saker förhåller sig och leder till förväntningar snarare än formella

förutsägelser; den kan verbaliseras och därmed övergå från tyst kunskap till explicit påståendekunskap” (Kvale & Brinkmann 2009:281). Och till sist *analytisk generalisering* där man analyserar ifall resultaten i en viss studie kan användas i en annan situation. Vad det gäller mina intervjuer ligger den naturalistiska generaliseringen närmast till hand.

Flera kritiker anser att kvalitativa forskningsresultat är svåra att generalisera utöver den situation i vilken de producerades (Bryman 2007:270). De menar samtidigt att generaliseringen av resultaten är omöjlig att göra på andra miljöer eller organisationer än den undersökta. Denna åsikt delar Bryman med kritikerna, då han menar att resultaten i en kvalitativ forskningsstudie skall generaliseras till teori och inte till population (ibid:270-271). Detta innebär med andra ord att mina uppnådda resultat inte skulle vara representativa för en population (i detta fall klienter och anställda inom Kriminalvården), utan snarare en strävan att finna förståelse av beteenden, värderingar och åsikter i termer av den kontext i vilken intervjuerna undersökts.

Målet med min studie har aldrig varit att nå teoretisk mättnad, utan snarare att få ta del av olika individers synpunkter och erfarenheter. Det skulle dessutom vara mycket svårt att uppnå teoretisk mättnad med tanke på den tid jag har till förfogande. Eftersom jag intervjuar olika grupper (anställda/fångar) skulle det i så fall krävas betydligt fler intervjupersoner. Det är svårt att finna det perfekta antalet intervjupersoner då det i huvudsak beror på vad själva syftet med studien är (Kvale & Brinkmann 2009:129).

Förförståelse

Det är av stor vikt att reflektera över vilken förförståelse man själv har inom området som studerats, då detta kan komma och påverka såväl tillvägagångssätt som resultat och analys. Vad som står till grund för min förförståelse i detta fall är det faktum att jag har cirka nio månaders erfarenhet inom Kriminalvården. Där har jag arbetat med både manliga och kvinnliga klienter på såväl öppen som sluten anstalt, häkte och arrest. Jag har varit anställd som kriminalvårdare och självförvaltare och främst spenderat mycket tid med kvinnliga narkotikamissbrukare i behov av den behandling som utlovas i och med visionen ”bättre ut”. Jag kan tycka att den programverksamhet som bedrivs inom Kriminalvården inte uppfyller kraven och att det sker en ekonomisk felprioritering. Reflektioner kring syftet med fängelsestraffet var således högst aktuella redan innan jag påbörjade denna uppsats. Detta kan ses som negativ. Jag har dock alltid varit noggrann med att ha ett objektiva förhållningssätt och vetskapen om min förförståelse har gjort detta lättare.

Vad som kan ses som positivt med min erfarenhet inom Kriminalvården är att det har

hjälpt mig i utvecklingen av intervjuguiderna, då jag redan hade en bra inblick i vardagen på en anstalt. Det i sin tur gjorde det lättare för mig att komma i kontakt med intervjupersonerna och hitta samtalsämnen som engagerade och gav nödvändig information.

Resultat/analys

I detta avsnitt kommer resultatet och analysen av intervjustudien att presenteras. Det sker efter en indelning i fyra olika teman vilka är följande: *meningen med fängelsestraffet, vad meningen med fängelsestraffet borde vara, alternativ till fängelset och tiden efter fängelsestraffet/visionen "bättre ut"*. Under varje tema kommer plats att ges till intervjupersonerna i form av citat och den följande analysen ger utrymme för teoretisk återkoppling av resultaten.

Meningen med fängelsestraffet

Detta avsnitt skall närmare belysa en av studiens huvudfrågeställningar, nämligen syftet med fängelsestraffet. Jag frågade såväl anställda inom Kriminalvården som fångar vad de trodde syftet med fängelsestraffet var och svaren blev relativt olika. Fångarna blev även ombedda att förklara vad de trodde syftet med fängelsestraffet var i deras individuella fall.

Kriminalvårdarna visade en relativt enad front gällande syftet med fängelsestraffet. Över lag kan sägas att begreppen "samhällsförsvaret", "prevention", "hämd", "förvar" och "bättre ut" var återkommande begrepp.

Svensson utanför murarna, för dem är det ju att bli skyddade från ytterligare brott. Det tror jag, att den tanken har man. Sedan vad Kriminalvården vill alltså, "bättre ut", är ju ordet eller visionen. [...] Alltså du ska skydda vanliga hederliga medborgare från brott. Alltså skydda dem från... De måste ju förvaras någonstans, det är jag säker på. Och sen finns de ju de som är hatiska men det är klart ju närmare du är brottsoffret ju mer hatisk är du. Jag tror inte att vanliga Svenssons är direkt hatiska men på något sätt ska du vara inom lås och bom.

– K1

En annan kriminalvårdare jag talade med lade större tyngdpunkt på hämndbegreppet medan han samtidigt underströk att det handlade om en form av prevention:

Från samhällets sida så ser jag det som att det är en hämnd för begångna brott plus att det även är prevention. Att hålla våldsverkare instängda så att de inte kan göra mer brott.[...] Ja, du gjorde det här så nu låser vi in dig. [...] Ordet hämnd, det kanske inte klingar så bra. – K2

I ett annat samtal lade en kriminalvårdare fokus på behandlingsbegreppet och Kriminalvårdens vision ”bättre ut”:

Dels för att låsa in farliga människor så att de inte ska skada dig och mig ute och sedan är det för att straffa och till viss del kanske att påverka. [...] En liten del tror jag att man vill försöka få någon slags behandling eller vad ska man säga, påverka positivt. ”Bättre ut” som de säger. – K3

Då jag frågade vad ett straff är svarade han ”du högg honom med kniv, då gör vi det här med dig” och pekar på ett slags hämndperspektiv.

En annan av de anställda menade att syftet med fängelsestraffet handlar om såväl hämnd, samhällsskydd och vård:

Det handlar både om straff, om samhällsskydd och om vård. Det är nog alla bitarna, man kan nog inte säga att det ena är viktigare än den andra.[...]Hämndmotivet finns kanske hos brottsoffret någonstans, men det är ett bötesystem, du begår ett brott, en kriminell handling, det här är vad det kostar. I den meningen är det ju ett straff så att säga. – K4

Fångarnas syn på fängelsestraffen skiljer sig från de anställda inom Kriminalvården. De anser att straffen är för långa samtidigt som de understryker att det enbart är år att ”sitta av” utan att få någon hjälp. En av fångarna hade följande att säga angående syftet fängelsestraffet:

Det är väl bara för att han ska få sota sitt straff i alla fall. Eller det är väl det de tycker är straffvärdet. [...] Att de ska få lida lika mycket som den skada du har gjort mot samhället typ.[...] Någon form av förvaring under tiden att du är här typ. [...] Det finns ingen hjälp inom Kriminalvården. – F5

Han pekar på att det inte finns någon möjlighet att förbättra sig och att det saknas hjälp att utbilda sig. I sitt enskilda fall talar samma fånge om förändring som en del av syftet:

De vill ju säkert att jag ska förändras, att jag ska komma till insikt och förändra mig. I alla fall 80 % utav dem (kriminalvårdarna, min anmärkning) vill ju att man ska komma på fötter igen och komma in på något annat. – F6

En annan fånge menar att fängelsestraffet går ut på att betala tillbaka till samhället:

Det är systemet vet du. Det är systemet i hela världen. Om du begår ett brott måste du betala! [...] Endera så dör jag eller så åker jag in i fängelset... Det finns inget annat sätt att betala på. [...] Det är lagen. Jag kan inte förändra det. Jag tror att det är för att skrämma dig. För mig har det då sagt "klick". – F7

Då jag frågar om detta system fungerar svarade samma fånge bestämt "nej" och underströk samtidigt att 95 % av fångarna "går ut och begår ett nytt brott" efter fängelsestraffet.

En annan fånge uttrycker sig:

Alla mina vänner sitter tio år... Det verkar som att, du vet, man ska få en varning. Begå inte det här brottet igen. Det handlar om att skrämmas. Men jag tycker inte att det är logiskt att ge så långa fängelsestraff. Jag menar, vill man ändras så vill man, vill man inte så vill man inte. Det finns ingen anledning att sätta någon i fängelset så länge. Så jag tror bara att det handlar om att skrämma mig och skrämma andra. – F8

Då jag undrar huruvida han kan se något annat syfte med fängelsestraffet svarar han "nej" och tillägger att det inte finns någon hjälp att få: "Det är inte ens i närheten av hjälp" som han själv uttrycker det. När jag tar upp syftet med fängelsestraffet i denne fånges enskilda fall låter det helt annorlunda:

Jag tror jag hade tur som inte fick livstid. Åklagaren ville det. Och varför? För att visa den här killens familj, kolla efter flera år tar vi den här snubben och vi låser in honom en lång tid. [...] Jag såg hur folk log när jag fick min dom. [...] Familjen (till offret, min anmärkning) och folk utanför domstolen (log, min anmärkning). Och åklagaren, han satt med ett leende du vet. Jag gillade det inte. Jag vet att jag förtjänar fängelse. [...] Jag förtjänar att bli straffad, men inte så här. – F9

Analys

Citaten ovan pekar på hur synen på syftet med fängelsestraffet ses på olika sätt beroende på vem man talar med. Över lag kan konstateras att de anställda inom Kriminalvården vill framhäva vikten av att få bort den kriminelle från samhället. Det handlar om att skydda

samhället från eventuella brottsliga handlingar. Detta stämmer till en viss del ihop med visionen ”bättre ut” vilken bland annat är till för att öka människors trygghet (Kriminalvården 2011h). Det huvudsakliga syftet med fängelsestraffet tenderar förklaras av de anställda som inkapacitering, där man låser in och förvarar gärningsmannen under en tid, för att säkra tillvaron för oss andra. Detta stämmer inte överens med fängelsestraffets syfte sett ur ett straffrättsligt perspektiv där fokus låg på individual- och allmänprevention. Istället tyder detta tankesätt på ett slags vi/dom – perspektiv, en dikotomi, där fången ses som ”den andre” och de ostraffade som ”normen” (Lander 2003:37-38). Mertons stämplingsteori blir här av intresse då fången här stigmatiseras avvikare.

Hämndbegreppet ses fortsättningsvis som ett av de starkare syftena med fängelsestraffet bland de anställda. Att brottsoffret och dess närstående är ”hatiska” anses vara naturligt och att samhället skall hämnas gärningsmannen med ett straff menar man är en självklarhet. Närmare definition av vad ett straff är ges dock inte, trots att frågan ställs. Idén delas av Foucault: ”... man sitter i fängelset för att betala sin skuld till samhället” (Foucault 2006:235). Denna skuld kan vara en av anledningarna till att dagens straffpolitiker är så pass hårt pressade av massmediala krav på strängare straff och effektivare brottsbekämpning. Detta leder i sin tur till att brottslingen alltmer betraktas som ”fiende” (Jareborg & Zila 2007:93). Vad som kan konstateras över lag är att de anställda inte nämner begreppen individual- och allmänprevention då de talar om syftet med fängelsestraffet. Trots att detta är de två huvudsakliga straffrättsliga syftena (ibid:62-63). I och med visionen ”bättre ut” kommer dock behandlingsbegreppet på tal till viss del, då man menar att straff är till för att ”påverka” individen och ge denne en viss ”vård”.

Fångarna jag pratade med delade över lag inte synen på syftet med fängelsestraffet med de anställda. De talade alla om att det handlar om att ”skrämma” fångarna så att de inte skall begå fler brott vilket tyder på att de förknippar straffet med individualprevention. Fångarna pekade också till viss del på en allmänprevention och menade att långa straff innanför murarna skrämmar ”vanliga människor”. Till skillnad från visionen ”bättre ut”, vidhåller fångarna att det inte finns någon hjälp att få under fängelsetiden.

Alla intervjuer med fångarna leder in på begreppen ”pina”, ”sota för” och/eller ”betala”. De framhäver hur fängelsestraffet har som syfte att pina fången och låta ge igen för det onda han har orsakat samhället. Christie menar att utdelning av straff kan ses som just utdelning av pina. Trots att starka reaktioner lett till att den direkta tortyren och de kroppsliga plågorna försvunnit ur vårt straffsystem, fortsätter vi att bestraffa. ”Vi tilldelar avsiktlig pina. Men vi tycker inte om det” (Christie 1982:12–14). ”Att förorsaka plåga är innebörden av straffet,

också i länder som inte har tortyr eller dödsstraff” (Christie 2005:172). Han fortsätter: ”Det är självklart att bestraffningar styr handlandet. Det vet vi. Vi rör inte en glödhet ugn” (Christie 1982:24). Meningen är att fängelsestraffet och den *pina* det medför skall avskräcka individen från att begå brott vilket kan härledas till rational choice. Då Bentham talar om *pleasure and pain* syftar han på att individen skall lära sig vad som leder till *pina* och därmed inte begå samma misstag igen (Sarnecki 2006:32–33). Att de intervjuade fångarna inte tror att fängelsestraffet verkar avskräckande pekar dock i motsatt riktning. Det innebär att ett av de straffrättsliga huvudsyftena, individualprevention, inte ses som fungerande av fångarna själva. Då jag undrar *varför inte* fängelset agerar avskräckande får jag bland annat svaret: ”*Det finns inget som är avskräckande härinne. Okej, det är lång tid du ska göra men du mår ju inte dåligt här inne*”.

Istället talar fångarna, liksom de anställda, om syftet med fängelsestraffet som ett slags förvaring (inkapacitering). Huvudsakligen menar fångarna att det inte ens finns någon hjälp att få av Kriminalvården, utan att det är upp till individen själv om denne ville ändra sig. Behandling som syfte med fängelsestraffet nämns överhuvudtaget inte bland fångarna.

Vad meningen med fängelsestraffet borde vara

Här får intervjupersonerna själva uttrycka vad de tycker att syftet med fängelsestraffet borde vara.

Alltså hämndmotivet i sig är ju sett ur brottsoffrets perspektiv, att den ska få någon sorts... (paus) Det är klart att fängelset i sig är ett straff också men det är också, det är också kriminalvård. – K10

Samma intervjuperson fortsatte:

Det handlar om en kombination. Straff och fängelsepåföljd. Ja, absolut. Sedan utifrån hur ska vi då göra för att reducera risker eller för att hjälpa den här personen att inte begå brott igen, eller för att inte återfalla i brott, det är klart att man behöver i många fall behandling. Hitta någon form av program för att förhindra återfall i brott. Samhällsvinsten för det är ju enorm. Så kan man lösa in det vore det ju lyckligt men... – K11

Han fortsätter med att berätta att det finns såväl resurser som verksamma program inom Kriminalvården. Vad han snarare ser som ett problem är att alla inte går att behandla. En annan anställd verkar ha en annan åsikt gällande de rådande programmen samtidigt som han menar att meningen med fängelsestraffet borde vara mer hämndinriktat:

Ja, då snuddar ju tankarna vid hämnd igen. [...] Det är stor skillnad på brott och brott. Så som jag tänker mig. Jag menar om någon har, om någon person har slagit ihjäl min dotter säger vi. Ja, jag vill ju inte att den, jag kanske vill att den personen skulle avlivas men så funkar det ju inte här men jag skulle åtminstone vilja att den personen aldrig någonsin fick komma ut. Det är som någon slags... Ja då är det ju verkligen hämnd! [...] En önskan är såklart att ändra på individen men det är inte så enkelt. Och just att den största påverkan dem ändå får på ett ställe som detta är ju ändå andra intagna och då är det svårt för det är inte så mycket personal och det här med program är... Fel att säga att det är få förunnat kanske, men för få förunnat eller så är det för dåliga program eller så ger det för lite tillbaka, på något vis. Det funkar inte. – K12

Samtidigt som ovanstående ger ett långt och utförligt svar angående vad meningen med fängelsestraffet borde vara ger följande ett desto kortare svar då han menar att "... *det viktigaste är att skydda samhället från vissa dårar*". Hans kollega ser på det annorlunda:

"Dels ska du skydda allmänheten från [...] det är klart att du ska. Alltså självklart, men det bästa vore väl att alla, det finns ju inte möjlighet att alla fick lite bättre vård. Det är ju ändå mycket förvaring. Det är ju så, jag menar även om vi är i Sverige så är det mycket förvaring. Men kanske ännu värre om du går utomlands, här finns ändå möjligheter. Jag tror ändå att de fodras mycket om du skall kunna rädda alla liksom. En och annan blir nog, kommer ut ganska schysst. Men inte alla..." – K13

En av fångarna jag talade med var av samma åsikt gällande förvaring som syfte med fängelsestraffet. Han uttrycker det att "*vissa ska vara inlåsta*". När jag frågar vilka svarar han: "*Samma, som jag tror att det är*" (förvaring, "sota sitt straff", min anmärkning). Han fortsätter:

Sådana som inte sitter på normalavdelningar alltså. Typ Hagamannen och sådana typer [...] De ska ju vara inlåsta i alla fall för de får ju för låga straff också. [...] I sådana fall är det ju något fel på människan. – F14

Det är tydligt att fången ovan inte ser på sig själv som en av de människor de är "fel på". Det kommer in ett tydligt vi/dom perspektiv som även blir aktuellt när nästa fånge uttrycker sig:

Det finns människor som förtjänar att sitta i fängelset. Inlåsta från verkligheten. Det finns den här typen av människor. – F15

När jag ber om att närmare få veta vilka svarar han: ”... *kriminella, seriemördare, våldtäktsmän, folk som begår brott mot barn. Den typen av folk förtjänar att bli inlåsta för all evighet*”. Han tillägger att dessa människor aldrig går att bota och att det därmed inte lönar sig med behandling.

Kort kan konstateras att två av fångarna tycker fängelset har ett viktigt syfte, nämligen att låsa in vad de anser vara de värsta brottslingarna. Den tredje fången är nog med att understryka att han tycker hela systemet borde förändrats, då han anser att ”*alla får samma straff även om de inte begått samma typ av brott*”.

Analys

Inledningsvis bör här understrykas att det är lite oklart huruvida intervjupersonerna verkligen uppfattat nyansskillnaden mellan vad de *tror* att syftet med fängelsestraffet är och vad de anser att det *borde* vara. Detta då jag i samband med transkriberingen kunde uppleva en antydning av förvirring och beblandning av de två frågorna. Analysen görs dock utifrån den information jag fått.

De anställda inom Kriminalvården talar till stor del om samhällsskydd då de får frågan om vad syftet med fängelsestraffet *borde* vara. I likhet med ”bättre ut” som har som vision att bidra till ett tryggare samhälle menar man att de laglydiga skall skyddas. Man utgår därvid från att gärningsmannen är farlig och benägen att begå flera kriminella handlingar som kan leda till att samhället far illa.

De intervjuade fångarna visar också hur viktigt det är med förvaringen då man talar om syftet med fängelsestraffet, men att man endast bör ”låsa in” en *speciell* typ av människor. De pekar på hur vissa kriminella aldrig mer borde få gå fria och att de borde ”förvaras” i fängelset livet ut. Denna syn på brottslingen, som ond och obotlig, stämmer med Lombrosos teori där den kriminelles läggning förklaras biologiskt och psykologiskt (Sarnecki 2006:127-129). Brottslingen är enligt Lombroso fysiskt underlägsen den hederliga människan (Kubrin, Stucky & Kohn 2009:49) samtidigt som han saknar dennes moral.

Flera kriminalvårdsanställda tycker att behandling och vård borde vara ett huvudsakligt syfte med fängelsestraffet. De pekar på hur man måste arbeta för att fången inte ska återfalla i brott och att det är viktigt att inte bara använda fängelset som en plats där man förvarar kriminella. En anställd nämner hur stor samhällsvinsten skulle vara och syftar på att det krävs behandlingsprogram som avhåller individen från att återfalla i brott efter frigång. Samtidigt pekar han på att det i nuläget inte finns tillräckligt med resurser då behandlingsprogrammen är för dåliga och personalstyrkan är underbemannad. En annan av kriminalvårdarna jag talar

med håller med om att syftet borde vara mer behandlingsinriktat och understryker att denna del glömts bort till stor del då förvaringsperspektivet ökat. Trots att ”bättre ut” lovar behandling och vård åt klienterna (Kriminalvården 2011h) pekar detta på att sanningen är en annan.

Vad händer då med behandlingen av brottslingen? Christie konstaterar, liksom Garland, att fängelserna är fyllda av människor som är sämre lottade och i behov av vård (Christie 1982:41). Då största delen intagna har psykiska problem, dålig utbildning och/eller dålig fysik, anser han att dessa individer borde få så mycket behandling som möjligt. Detta skulle leda till ett förbättrat allmäntillstånd och smärtlindring hos individen i fråga. Då detta inte är fallet anser Christie att den så kallade *behandlingen* i fängelserna har förlorat sin trovärdighet. Han understryker vidare att såväl behandling som allmänprevention handlar om pina med ett syfte; att modifiera någons beteende (ibid:23).

Hämndbegreppet är återkommande under intervjuerna. Då jag frågar de anställda vad syftet med fängelsestraffet borde vara svarar en av de anställda att det beror på brottet (cit. K12). Det framgår att ju närmare man befinner sig offret, desto hårdare skall gärningsmannen straffas. Han får medhåll av en kollega som även han pekar på att fängelsestraffet är menat att vara brottsoffrets hämnd. Detta pekar på att straffet blir personligt. De ”svarta tankar” brottsoffret har jämt emot gärningsmannen (Hellströmer & By 2008:59–63) blir här uttryckta i samband med fängelsestraffet. Man talar om att det finns ett hat gentemot gärningsmannen och att denne skall straffas fysiskt och ibland även avlivas (ibid.).

Från offrets perspektiv föraktas och förnedras den kriminelle, vilket varit fallet i alla tider. Den frustration och det lidande mänskligheten har, verkar lätt gå ut över brottslingar (Jareborg & Zila 2007:91). Samtidigt framgår klart och tydligt i 9 § KvaL att ingen särbehandling får förekomma: ”Intagen skall behandlas med aktning för hans människovärde. Han skall bemötas med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med vistelse i anstalt. Intagen skall visa hänsyn mot personal och medintagna...” Det framgår här att den intagne skall behandlas som en medmänniska med respekt (Jareborg & Zila 2007:93).

Fängelsestraffet skall representera förlorad frihet och inte vara ett tillfälle att inom anstaltens murar trakassera och förnedra den dömda (ibid:93). Detta tyder på att syftet med fängelsestraffet juridiskt inte ska innehålla den fysiska hämnd, som vissa brottsoffer och dess anhöriga önskar.

Alternativ till fängelset

Det är av intresse att belysa eventuella alternativ till fängelsestraffet efter att studerat hur personal och intagna ser på fängelsestraffets syfte. Dessa alternativ är intervjupersonernas egna och visar hur de intagna i princip följer samma linje samtidigt som de kriminalvårdsanställda praktiskt taget saknar idéer.

Ja alltså, det är klart att det borde finnas alternativ. Det borde finnas alternativ utifrån individen någonstans. Nej, jag tror inte att fängelset är den optimala lösningen. Nej. För det har forskning någonstans bevisat att det är väl sådär. Men vad det skulle vara det vet jag inte.

– **K16**

Här poängterar en anställd att han inte tycker att fängelsestraffet är den optimala lösningen utifrån den enskilde individens behov, utan att närmare spekulera i vad som skulle fungera bättre som straffpåföljd. En annan av kriminalvårdarna är däremot fylld av idéer:

*Då skulle alla intagna bli tilldelade en fadder, en stenhård fadder som skulle gå med dem till svetsutbildningen och så vidare. [...] Fast inte att jämföra med frivården då det är kontakt en gång i veckan. Nej, här är det som tillbaka till barnstadiet nästan. Du har din "pappa" med dig hela tiden. Som säger åt dig när du gör fel och när du ska gå upp och [...] Ja men sådana grejer tror jag skulle vara bra liksom. Nu ska du bli en samhällsmedborgare och du har ju ingen utbildning och läkare kommer du ju inte bli liksom. Nu får du busskörkort eller svetsutbildning eller [...] Och så av den här faddern då får du lära dig hur vanliga människor lever. – **K17***

Den anställda ovan vill peka på hur viktigt det är för de kriminella att få in en fot i samhället genom arbete och på så sätt även en fast lön. "Faddern" ska fungera som en typ av fadersgestalt som på nytt ska uppfostra individen och tala om vad som är rätt och fel. Då jag frågar de två resterande kriminalvårdarna om alternativ till fängelset saknar de uppslag. Fångarna har dock en hel del att säga. En första tanke blir "straffarbete", vilket skall vara någon form av samhällstjänst fast med hårdare former runtomkring:

*Lite mer säkerhet runtomkring och så. Så ser de ändå att du kan jobba. Sedan kan de hjälpa dig vidare in i själva arbetsmarknaden. – **F18***

En liknande åsikt delas av en annan fånge:

Samhällstjänst. Samtidigt som du måste gå och skriva under ett papper varje dag på Frivården. Dessutom måste du gå och träffa psykiatrer... Det måste vara mer kontroll än det är idag! Om du begår ett brott så måste du betala för det! [...] I vissa fall tycker jag trots allt att du ska sitta i fängelset utan att få något annat alternativ.(då det handlar om, min anmärkning) mord, pedofili, narkotika... För många dör av narkotika. – F19

Fången ovan är nog att understryka att valet av påföljd borde vara mer relaterat till typ av brott än det är idag. En annan av fångarna anser också att samhällstjänst skulle ha varit ett mycket bättre alternativ än fängelsestraffet och poängterar att tiden i anstalten är lite ”slapp”:

Samhällstjänst skulle vara ett bra alternativ istället för fängelse. Fast du får inte gå hem till din familj efter dagens slut, utan stanna kvar där. Det skulle vara ett bättre alternativ för nu ligger jag bara i min säng framför tv:n och kollar på 21 olika kanaler. Och så får jag gratis mat. [...] Jag tror att samhällstjänst är rättvist för alla parter, eller ett par år i fängelse och sedan samhällstjänst. En kombination. – F20

Analys

De kriminalvårdsanställda saknar till största del förslag till alternativa påföljder. Har detta att göra med att de som tjänstemän inte vill kritisera det rådande systemet eller handlar det om brist på åsikter? Visionen ”bättre ut”, under vilken de arbetar, beskriver klart och tydligt att Kriminalvården skall inge förtroende och att dess klienter skall vara bättre rustade att leva ett liv utan kriminalitet efter verkställd påföljd. Det är möjligt att denna vision kommit att bli en rådande riktlinje för de anställda och därmed svår att ifrågasätta.

En vårdare kom dock med många idéer. Han talar om att tilldela varje fånge en typ av fadder, lik en fadersgestalt. Denne skall hjälpa den kriminella att leva ett ”vanligt” liv. Brottslingen skall samtidigt få chansen att utbilda sig och börja tjäna pengar. Tungpunkten ligger här på ett socialt nätverk samt en ekonomisk trygghet, vilket enligt såväl sociala band-teorin och strain-teorin kan avhålla individen från brott (Kubrin, Stucky & Krohn 2009:170, 126-129).

Fångarna var överens om samhällstjänst som alternativ till fängelsestraffet. De understryker dock att den rådande samhällstjänsten är för ”slapp” och att hårdare riktlinjer måste införas för att det skall göra någon verklig nytta. Samtidigt nämner en fånge att inte vilken brottsling som helst bör dömas till samhällstjänst vilket pekar på att det är skillnad på brott och brott och/eller brottsling och brottsling. En åsikt som stärks av Brå: ”Frivården menar också att samhällstjänst inte är lämpligt för vissa brottstyper även om de faller inom

ramen för samhällstjänst, bland annat sexuellt utnyttjande, kvinnomisshandel och grovt rattfylleri” (Brå 2011a). Detta har att göra med risken för återfall i brott (ibid.).

Idag döms samhällstjänst endast ut i de fall där det alternativa fängelsestraffet annars skulle ha varit under 12 månader (ibid.). Samhällstjänst, vilket innebär att en person skall utföra oavlönat arbete på sin fritid, har generellt mottagits väl av hela rättsväsendet och anses i många fall både humanare och lindrigare än fängelsestraffet samtidigt som det kan vara ett sätt för brottslingen att komma in i arbetslivet. Även klienterna anses vara nöjda och menar att arbetsuppgifter varit intressanta och ansvarsfulla (ibid.).

Fängelsestraffen har i enlighet med intentionerna tydligt minskat sedan samhällstjänsten infördes och då främst de kortare fängelsestraffen (Brå 2011b). Samtidigt kan konstateras att återfallsrisken i brott efter samhällstjänst som påföljd är lägre än efter avtjänat fängelsestraff. Hela 85 % återfaller i brott inom tre år då de blivit dömda till mellan sex till tolv månaders fängelse. Detta att jämföra med 49 %, vilket är återfallssiffran i brott efter tre år för de individer som dömts till villkorlig dom med samhällstjänst (ibid.). Man bör dock understryka att klientelet tenderar att vara relativt olika i de två fallen, vilket helt klart kan påverka risken för återfall.

Liksom kriminalvårdarens idé med faddrar ovan, kan konstateras att tanken med samhällstjänst är att brottslingen skall komma ut på arbetsmarknaden. Risken att stämplas är här lägre och brottslingen kan fortsätta att ha ett fungerande socialt nätverk. Vi ser här hur strainteorin, stämplingsteorin och sociala band-teorin blir högst aktuella. Strain-teorin då samhällstjänsten tillåter fången att komma ut i arbetslivet och eventuellt knyta kontakter och skapa kompetens för framtida arbeten, vilket i bästa fall kan leda till bättre ekonomisk situation. Stämplingsteorin då individen blir mindre stämplad då han/hon befinner sig ute i det fria än som inlåst på en anstalt och sociala band-teorin då individen kan fortsätta att umgås med vänner och familj. Den sista teorin förutsätter dock att det sociala nätverket är positivt för individen och att det inte är personer som sysslar med kriminell verksamhet.

Tiden efter fängelsestraffet/visionen ”bättre ut”

Här ges intervjupersonerna tillfälle att kommentera visionen ”bättre ut”. Tankarna är många och relativt splittrade.

En av kriminalvårdarna sade rakt ut att han inte trodde på visionen och att det lätt skulle gå att arbeta mer positivt än vad man faktiskt gör. Han menade fortsättningsvis att arbetet man utför inom Kriminalvården är till för ”att visa på papper” vad man gjort, vilket är ett sätt för Kriminalvården att gardera sig. Om något skulle hända kan man alltid säga ”han har gått det

här programmet” osv.... Denne vårdare föreslår att fokus borde läggas på personalen, som trots allt har bra kontakt med fångarna. Personalstyrkan borde bli större samtidigt som de borde arbeta närmare de intagna då han tror att fångarna behöver kontakt med andra än de medintagna. Han uttrycker det som följer:

9 av 10 saknar ju det här... De har aldrig visats något förtroende kan man säga, utan folk har ju varit rädda för dem, och antagit att de ska begå en massa jävliga grejer. Och det vi gör här inne är att stänga dörrarna om oss och visar att vi är nästan rädda för dem och då, ja då får de ju inte det här inne heller liksom. Och det tror jag är viktigt att någon visar dem förtroende, jag tror att du kan sätta dig och läsa tidningen så kan vi prata normalt. Jag tror det. – K21

Han återkommer till att så länge det inte går att visa något speciellt resultat på papperet är det inte aktuellt att införa som behandlingsmetod. Han fortsätter sedan med att understryka hur utsatta de intagna är redan från början:

Ingen har väl förmodligen velat ha med dem (klienterna, min anmärkning) att göra någonsin tidigare... många av dem. Det kan ju vara ganska enkelt; ta en stol och sätt dig ner liksom. – K22

Nästa kriminalvårdare jag pratar med tror inte heller på visionen ”bättre ut” samtidigt som han ser till visionens positiva sidor:

Vi säger att du har ett missbruk, lever taskigt eller levde taskigt och hamnar i fängelse. Kan du komma ut och hamna i något annat, leva i något annat alltså förstår du? [...]Komma in i något projekt eller liksom skapa en liten framtid då, det är väl tanken bättre ut. Det är väl inte att du blir vd. Men bättre än då du kom in. Var vi nu än är. Sluta kanske med alkohol och få hjälp där ute igen då. Alltså det handlar mycket om att man själv vill och har man inte folk därute, alltså man måste ha folk utanför ... de som har en familj, de har den största chansen att kunna få den hjälpen och stödet. – K23

En annan anställd ansåg att ”bättre ut” fungerar till viss del. Men som han uttrycker det: ”till alldeles för liten del”. Fortsättningsvis säger han att ”bättre ut” fungerar för några få men ”för få”. Då jag undrar vad som krävs för att klienten skall komma ut i ett bättre skick får jag

svaret:

Jag tror att det beror på många olika saker, men en stor skillnad är väl om [...] en person har ett brett kontaktnät runtomkring sig. [...] en fru som väntar och barn... eller en mamma och pappa. Ofta är det bara mamma som finns känns det som men ja... det är många som inte har någon kontakt med föräldrarna och... de som har ett fungerande skydds nätverk därute har ju fan så mycket större chans att ... möjligheter att klara sig bra. – K24

Samma vårdare berättar att den hjälp som finns att få för fångarna på anstalten är för liten. Han tycker att det är för svårt för fångarna att studera under tiden på anstalten och framhäver vikten av internet när det gäller distansstudier, vilket inte är aktuellt för klienterna. Istället blir det att klienterna ägnar sig mest åt självstudier. Han menar fortsättningsvis att man borde lägga mer resurser på regelrätta yrkesutbildningar:

Jag tycker att det skulle ske inom fängelsestiden. Sista 2 åren kanske, beroende på hur långt straff man har. Jag menar den som bara ska sitta kanske tom har... om man nu hade ett jobb... kanske har jobbet kvar när han kommer ut. Men han som har suttit 8 år då, om han i alla fall de sista 2 åren är elektriker på papperet i alla fall skulle han i alla fall ha lite bättre chanser att klara sig. – K25

En anställd svarar att han ”absolut” tror på visionen ”bättre ut”. Han menar att klienten ska ha bättre förutsättningar när han lämnar anstalten och att han inte skall vara ”farligare” eller ”värre” samtidigt som att han understryker klientens egen motivation som viktig. Då jag bad honom att närmare kommentera visionen ”bättre ut” sades följande:

Jag tror man måste utgå från individen då och dennes behov och riskbedömning så att säga... vad, vad är hönan och vad är ägget? Alltså, vad är det man ska jobba med och på vilket sätt är det vi ska jobba med det? Och det är nog väldigt noga att man hittar det så att säga. Att man gör en bra riskbedömning och att man gör en bra verkställighetsplan där man har målet; det här är frigivning någonstans... Och att man börjar beta sig bakåt, vad ska vi uppfylla fram till dess? Kan vi under tiden här med en komplicerad person åvara att han lyckats vara drogfri och inte begå några flera våldsbrott här? Ja det är en liten bit för att komma till nästa steg så att säga, för att där kunna hitta en vilja att arbeta med... vidare med problemen så är det kanske ytterligare ett problem då. – K26

Det kan konstateras att förtroendet för visionen ”bättre ut” över lag kan ses som relativt dåligt bland de anställda inom Kriminalvården. Synen på visionen och synen på tiden efter fängelsestraffet var negativ även bland fångarna.

Vissa är sämre, absolut sämre när de kommer ut. Någon som kanske kommit på att de inte längre vill, de är såklart bättre. Självlärt. Men för det mesta kommer det ju bara ut sämre människor. – F27

En annan av fångarna jag pratade med reagerade på liknande sätt och pekade på att en väldigt liten del av fångarna får hjälp och att det i princip är omöjligt att komma ut ur fängelset som en bättre människa. Hans ena medfånge håller med och poängterar hur svårt det är att återgå till ett normalt liv, efter att ha spenderat så pass lång tid i anstalt. Han understryker att ”*man helt plötsligt står där utan någonting och att många av fångarna är rädda för att släppas fria*”. Detta för att de helt enkelt inte vet hur de skall föra sig i samhället efter att ha blivit så pass avskärmade under en längre tid.

Analys

Visionen ”bättre ut” ses av fångar som icke fungerande. Trots att vissa vårdare ser att det finns ett syfte med visionen hävdar de bestämt, med undantag av en, att den inte fungerar i praktiken. Man menar att studierna och behandlingen som utlovas är för svåråtkomliga och att tanken om förbättring och förändring för klienten förblir ouppnåelig. Då fångens frigång bygger på att de under fängelsevistelsen fått den hjälp och behandling de behöver för att hålla sig ifrån ett liv i kriminalitet, kan man tycka att detta ses som mycket alarmerande. Flera intervjupersoner, fångar som anställda, pekar dessutom på att det finns en rädsla att släppas fri, vilket de tror kan ha ett samband med att klienten inte känner sig redo för ett liv utanför murarna. Detta tyder på en avsaknad att förbereda fången för frigång från Kriminalvårdens sida.

Alla intervjudeltagare är överens om att fångens chans att lyckas avhålla sig från brott efter fängelsestraffet är starkt relaterat till dennes sociala kontaktnät. Avsaknad av familj, nära och nära ökar risken för individen att återfalla i brott vilket stämmer med Hirschis teori om sociala band (Kubrin, Stucky & Krohn 2009:169–172). De talar samtidigt om att det finns en risk att den före detta fängelsekunden återgår till sina gamla kriminella vänner i brist på annat. Det är här av stor vikt, vilket nämns av alla intervjudeltagare, att brottslingen kommer ut till en så välstrukturerad vardag som möjligt. Med detta menas bostad, arbete och inkomst. Det poängteras här att de resurser som idag läggs ned på fången borde vara bättre för att öka

chanserna för denne att lyckas efter frigång. Många kriminalvårdsanställda talar om hur viktigt det är att utbilda sig och gå någon form av yrkesutbildningen under fängelsetiden.

De anställda förklarar att alla fångar som släpps från svenska anstalter får den hjälp de behöver för att ta kontakt med socialen och arbetsförmedling. Denna åsikt delas inte av fångarna, vilka menar att det är upp till individen själv att klara sig efter frigång. En av fångarna nämner dessutom att han upplever att klienterna särbehandlas på anstalterna och menar att Kriminalvården hjälper utvalda fångar mer än andra.

Då jag ställer frågan om när Kriminalvårdens ansvar för brottslingen slutar svarar de anställda att det sker vid frigång. Sedan menar de att det är Frivården som skall ta över.

Sammanfattning

Analysen visar tydligt att synen på människan är mycket olika beroende på vem man talar med. Kriminalvårdens människosyn handlar om att individen har en egen vilja och på så vis är kapabel att ta sina egna beslut. Syftet med fängelsestraffet är här att brottslingen skall få insikt att det inte lönar sig med brott och att det inte är värt att leva ett kriminellt liv med tanke på det fängelsestraff det kan medföra. I detta fall handlar det om en syn på människan och på brott som överensstämmer med teorin om "rational choice".

Man skulle kunna tro att de kriminalvårdsanställda jag intervjuade skulle representera Kriminalvårdens tankar och värderingar med tanke på att de skall förmedla denna myndighets värdegrund till klienterna. Det visade sig dock att de anställda trodde att syftet med fängelsestraffet var att få bort brottslingen från samhället; att förvara den kriminelle någonstans långt ifrån vanliga "Svenssons". Detta tyder på ett syfte med fängelsestraffet som stämmer överens med den syn Lombroso hade på människan och brott, vilken pekar på brottslingen som fysiskt underlägsen och således inte på samma nivå som oss andra hederliga samhällsmedborgare. Därav är inkapacitering med denna teoretiska utgångspunkt ett av de bästa, om inte det enda, alternativet.

Fångarna själva delar till viss del Kriminalvårdens människosyn. De talar om hur syftet med fängelsestraffet handlar om att avhålla individer från brott; att det skall skrämman människor innanför och utanför murarna så pass mycket att de avhåller sig från kriminalitet. Detta stämmer med teorin om "rational choice" och tyder på att fångarna tror att människan är kapabel att ta sina egna beslut och leva med konsekvenserna, vad Bentham kallar *pleasure and pain*. Vad som kan ses som motsägelsefullt är att fångarna samtidigt understryker att vissa kriminella, såsom våldtäktsmän och pedofiler bör låsas in för alltid och att

inkapacitering här är det ända och riktiga syftet med fängelsestraffet då det i dessa fall är något fel på individen och att denne inte kan förändras (citat F14 och citat F15).

Diskussion och slutsats

Syftet med denna studie har varit att få en bild av hur intagna och kriminalvårdspersonal ser på fängelsestraffet som brottspåföljd. Det har visat sig att syftet med fängelsestraffet upplevs helt olika bland de två grupperna. Samtidigt har de kriminalvårdsanställda visat en brist på förtroende för Kriminalvårdens huvudsakliga värdegrund ”bättre ut”.

Avslutande diskussion

Intervjuerna jag hållit tyder på att fängelsestraffet är ett aktuellt ämne som berör och kan diskuteras ur många olika aspekter. Åsikterna är många och materialet jag samlat ihop kan ge uppslag till flertalet uppsatsämnen. Med tanke på tid och utrymme måste analys och diskussion dock reduceras till fängelsestraffets syfte. Förslag till fortsatt forskning kommer dock att ges.

I samband med utformandet av intervjuguiden var det svårt att bestämma hur jag skulle formulera vissa frågor för att komma åt den information jag var ute efter. Min frågeställning (vilket är syftet med fängelsestraffet?) är mycket direkt och begreppet ”syfte” kan lätt leda till misstolkningar. Jag bestämde mig därför för att fråga intervjupersonerna om hur de ser på *meningen med fängelsestraffet*. Jag var dock mycket noga med att understryka att det handlade om just fängelsestraffet som rättslig påföljd och inte vilket straff som helst. Den uppfattningen jag fick var att alla intervjupersoner förstod frågorna, med vissa få undantag då de frågade. Självklart kan jag inte garantera att missuppfattningar inte skett, men jag anser att jag gjort vad jag kunna för att reducera denna risk.

Begreppet *straff* visade sig vara återkommande intervjuerna igenom. En definition av begreppet är ”... en rättspåföljd som utdöms för ett brott; till straffen räknas böter och fängelse” (Wennberg 2008:115). Huruvida intervjupersonerna delar denna definition framgår inte, men det kan konstateras att straffet till stor del ses som hämndinriktat. En av kriminalvårdarna förklarar att definitionen av straffet är ”*du högg honom med kniv, då gör vi det här med dig*”. En annan kriminalvårdare (citat K4) talar om straffet som ett pris man får betala efter att man begått ett brott samtidigt som att han senare (citat K11) talar om straff och fängelse som två skilda saker. Det framgår här att begreppet straff i sig är lierat med en viss förvirring och att det inte är helt klart vad det egentligen innebär.

Fångarna syn på straffet liknar kriminalvårdarnas; en fånge talar om att ”*sota sitt straff*”

(citat F5) samtidigt som han understryker att brottslingen skall få lida lika mycket som den skada han orsakat samhället. Hans medfånge är inne på samma linje och menar att brottslingen ska ”betala för” det brott han begått (citat F19). Det handlar över lag om att samhället och skall ”ge igen” och hämnas brottslingens olagliga handlingar. Vad som bör understrykas är att fångarna vid flera tillfällen klagar på det rådande rättssystemet och utdömandet av straffen. De nämner att alla fångar får lika långa straff även om de begått olika typer av brott. Detta i motsats till proportionalitetsprincipen. Att sitta frihetsberövad borde trots innebära att man vet varför och på vilka grunder detta sker med tanke på den stora kränkning det innebär (se inledning). Om det då visar sig att klienterna inom Kriminalvården inte är medvetna om de juridiska termerna och dess innebörder, såsom proportionalitetsprincipen, är det vitalt att dessa sätts mer i fokus innan frihetsberövandet.

Intervjupersonerna ser på syftet med fängelsestraffet på olika sätt. Enligt de anställda inom Kriminalvården är fängelset huvudsakligen en förvaringsplats som har som syfte att skydda de laglydiga samhällsmedborgarna utanför murarna (citat K1, K3). Samtidigt talar de anställda om hämnd (citat K2, K4) som en viktig del av syftet. Det handlar om brottsoffrets hämnd och samhällets hämnd. Begreppet ”bättre ut” nämns i vissa fall av de anställda, men mer i förbifarten än i tron om att denna Kriminalvårdens vision faktiskt är det reella syftet med fängelsestraffet. Det visar sig till och med att tre av fyra anställda rent ut kritiserar visionen samtidigt som de understryker att tanken säkerligen är god, men att det inte fungerar i praktiken.

Man kan tycka att Kriminalvårdens tjänstemän borde vara medvetna om de straffrättsliga åsikterna angående individual- respektive allmänprevention då det gäller syftet med fängelsestraffet. Istället har jag under intervjuerna upptäckt att dessa begrepp över huvud taget inte används och att man talar om hämnd och inlåsning till största del. Att hjälpa fången och få denne att verkligen komma ”bättre ut” nämns inte som ett primärt syfte med fängelsestraffet då jag frågar de anställda. Vad som jag ser som extra intressant är att de anställda inte ser någon direkt skillnad mellan vad de uppfattar att syftet med fängelsestraffet *faktiskt är* och vad syftet med fängelsestraffet enligt dem *borde vara*. Det får mig att undra om de 1) inte funderat på andra alternativ, 2) är så pass ”inne i” sina roller som tjänstemän att de inte vill yttra sig eller 3) tycker att syftet är vad syftet borde vara. Det visar sig dock att ett par kriminalvårdare nämner behandling och vård som viktiga inslag i vad syftet med fängelsestraffet borde vara (citat K12, K13). De understryker hur svårt det är för alla att få hjälp och framhäver även att de program som existerar på anstalterna idag är dåliga.

Hur ser då fångarna på syftet med fängelsestraffet? De delar de anställdas tro om att meningen med fängelsestraffet skulle vara en typ av förvaring. Men likheterna slutar där. Till skillnad från kriminalvårdarna har fångarna en syn på syftet med fängelsestraffet vilken inkluderar allmänprevention vilket går i likhet med straffrätten. De menar också att de tror att det handlar om att skrämma fångarna så att de inte begår fler brott samtidigt som att de understryker att fängelset inte är tillräckligt skrämmande. Alla intervjuade fångar hävdar att det är de själva som bestämt sig för att bli hederliga människor och att det inte har att göra med fängelsestraffet i sig. Samtidigt tror de att samma sak gäller för andra fångar på anstalter rent generellt. En av fångarna uttrycker *det "... vill man ändras så vill man, vill man inte så vill man inte"* (cit. F8). Om alla Kriminalvårdens klienter tänker på detta vis måste hela fängelsesystemet onekligen ifrågasättas. Om det bara handlar om fångens egen vilja och om skrämseffekten (som del av individualpreventionen) är minimal, hur skall då brottslingen kunna komma "bättre ut"? Detta blir desto intressantare med tanke på att fångarna, liksom flera anställda, pekar på att syftet med fängelsestraffet inte är tillräckligt vård- och behandlingsinriktat. Hur skall en individ som sitter frihetsberövad, och som saknar viljan att sluta leva ett kriminellt liv, kunna komma ut ur fängelset som en bättre människa då anstalten dessutom saknar vård och behandling?

Fångarna hade inga, eller få, åsikter angående vad syftet med fängelsestraffet borde vara. I praktiken nämndes bara att vissa individer, såsom våldtäktsmän och pedofiler, förtjänade att sitta inspärrade och att det finns kriminella som aldrig går att bota (cit. F14, F15). När fångarna säger detta utgår de ifrån att de själva inte tillhör denna grupp individer samtidigt som att de underförstått talar om sig själva som möjliga att förbättra. De säger samtidigt att fängelsestraffet, som de menar skall agera avskräckande, inte är har den effekten. Det handlar om individens egen vilja att ändra sig, men de flesta fångarna faller tillbaka i sina gamla kriminella liv.

Alla intervjuade fångar påstår att de bestämt sig för att komma ut och leva ett hederligt liv (vilket kan vara "önskvärda svar" eller sanning). Är detta i så fall Kriminalvårdens och fängelsestraffets förtjänst? Har syftet med fängelsestraffet enligt Kriminalvården, visionen "bättre ut", fungerat? Stämmer det jag fått höra, att det är upp till brottslingen att bestämma när han vill leva hederligt, torde visionen vara lönlös. I och med detta spricker visionen "bättre ut" och även idén om avskräckning som del av individualprevention. Det framgår dock inte av fångarna vad det är som gör att de valt att lägga det kriminella livet bakom sig. De är alla överens om att fängelsestraffen överlag är för långa och att det räcker med två till tre månader innanför murarna för att ångra vad man gjort.

Här möts vi av något intressant. Fångarna hävdar att fängelset inte är skrämmande för att senare säga att det ger en viss insikt av vad man gjort. Denna insikt kan vara ett resultat av den tid fången haft för reflektion innanför murarna, samtidigt som det kan vara ett resultat av att brottet inte var värt det straff det medfört. Samtliga fångar påstår att de ångrar sina brott. Detta tyder trots allt på att fängelsestraffet är förknippat med någon form av *pain* (se Bentham), vilket inte gör det värt att upprepa en kriminell handling, detta trots att fångarna menar att fängelsestraffet inte är avskräckande. Kan det tänkas att själva fängelsevistelsen i sig inte är skrämmande, men att den tid som förloras inte är värd att förlora igen? Att fångarna helt enkelt ser den förlorade tiden som det skrämmande i straffet?

Fångarna kritiserar de rådande fängelsestraffen och menar att de är för långa. Långa fängelsestraff är enligt de intervjuade fångarna enbart negativa för individen och tenderar leda fången in på den kriminella banan igen efter frigång. Detta är relaterat till att fångarna spenderar för lång tid tillsammans och att de planerar brott de skall begå efter frigång. Sutherlands teori om differentiella associationer blir här aktuell och fängelset kan här ses som en form av ”brottsskola”, vilken ger fångarna tillfälle att lära sig det de redan inte kunde. Tre av fyra intervjuade kriminalvårdare håller med om att detta tenderar vara fallet. En av vårdarna uttrycker det såhär:

Bland nämnda unga så ser jag ju det som väldigt negativt att bli placerade på ett sånt här ställe, för att om man inte var obotligt kriminell så känns det som att man blir det. Mycket stor negativ påverkan av medintagna.[...] På de flesta avdelningar är det inte så mycket personal och desto fler fångar. Och på något vis, de här unga ofta gängrelaterade, de ser ju upp till de här lite äldre med lite högre positioner [...] som i deras ögon faktiskt har lyckats inom kriminaliteten. Skaffat sig ett namn och kanske ekonomiska resurser just genom kriminaliteten. – K28

Han får medhåll av en kollega:

Det är klart att de lär av varandra. Vad är framgångsrikt och vad är inte framgångsrikt och... Dummare än så de ju inte. Om man samlar folk från en yrkeskategori, det kan ju... Ja om vi åker på konferens någonstans, det är klart att man utbyter erfarenheter. Nu är det ju värre om det är konferens hela tiden då så det är klart att de lär av varandra what works. Så är det! – K29

En kortare tid i fängelset ser fångarna jag talat med som positivt. Det ger tid för reflektion och kan påverka positivt om man så själv vill. Det finns enligt fångarna inget Kriminalvården kan göra för att ändra brottslingens kriminella bana, utan det handlar om en personlig mognad och en egen vilja.

Man kan undra vad det är som gör att fången bestämmer sig för att sluta leva ett liv i kriminalitet om det inte är effekten av fängelsestraffet. Varifrån kommer den plötsliga viljan att sluta begå brott? Fångarna själva talar om sina familjer. En av dem ska snart bli pappa. En annan talar om att han *vill* bli pappa och alla nämner sina familjers stöd. De poängterar att familjen är väsentlig när det handlar om att hålla sig borta från kriminaliteten och att det efter flera år i fängelse är lätt att återgå i brott om man inte har någon som stöttar en. En av fångarna uttrycker det såhär:

Vissa har ju ingenting alltså. Ingen lägenhet, inget jobb, ingenting. Vad finns det? Jo, gå tillbaka till det gamla. Så man kanske sköter sig i 2-3 dagar sen går det sakta utför. – F30

Det blir att man söker sig till de gamla vännerna i de kriminella kretsarna, som en ond cirkel, och då tar det inte lång tid innan man hamnar i fängelset igen. Enligt fångarna är längre fängelsestraff med andra ord helt kontraproduktiva. Liksom teorin om sociala band pekar de på att familj och vänner är vad som kan hjälpa brottslingen att hålla sig borta från brott.

Det blir tydligt att syftet med fängelsestraffet, enligt såväl anställda som fångar, borde innefatta betydligt mer, och betydligt bättre, vård och behandling av brottslingarna. Visionen ”bättre ut” tar upp behandling som en av sina grundprinciper, men enligt intervjupersonerna ser verkligheten annorlunda ut.

Anställda och fångar berättar under intervjuerna hur det går till att börja ett behandlingsprogram. Enligt fångarna sätts informationslappar upp angående behandlingsprogrammen på avdelningens anslagstavla och fångarna får anmäla sig om de är intresserade. Problemen är dock flera; anmäler sig inte tillräckligt många på en avdelning blir det inte av. Samtidigt är informationen på svenska, liksom de flesta behandlingsprogrammen, vilket gör det praktiskt taget omöjligt för fångar som inte talar svenska att anmäla sig. De anställda håller till stora drag med men tillägger att det även är upp till kontaktmannen att informera sin klient om aktuella behandlingsprogram. Över lag kan konstateras att de anställda inte verkar vara speciellt informerade om behandlingsprogrammen funktion och/eller uppbyggnad. Detta blir extra tydligt då jag frågar om hur lätt det är att bli avstängd från behandlingsprogrammen. Fångarna svarar att det är enkelt, att det i princip räcker med att

man missar ett möte, medans de anställda svarar att de inte vet. Eller att de ”inte tror” att det är så. En fånge har en viktig poäng:

Jag menar man borde ju få göra felsteg på behandlingsavdelningen för det är ju kanske de bristerna du har, ett återfall t.ex. Det fanns ju folk som hade sådana problem. Ja, och det var ett återfall sen fick de inte komma tillbaka på behandlingen. Och vad är meningen att gå behandlingen då? – F31

Han får medhåll av en anställd:

Går du in i ett program, du har ett antal träffar i veckan, och jag tror att kan du inte någon gång så är det inte så stora problem men om du missköter dig alltså inte följer det där eller på något annat sätt förstör, då tror jag att du ganska fort kommer därifrån. – K32

Syftet med fängelsestraffet skall enligt Kriminalvården vara att deras klienter kommer ut som bättre rustade individer att leva ett liv utan kriminalitet. Detta måste vara mycket svårt om det 1) stämmer att behandlingsprogrammen är så svårtillgängliga som det visat sig under intervjuerna med både fångar och anställda och 2) är så lätt att bli ”sparkad” från ett påbörjat behandlingsprogram. Vilka tar sig då igenom hela behandlingsprogrammet? Om man inte får ha några återfall, utan måste ”sköta sig”, kan konstateras att behandlingsprogrammen är till för dem som inte längre behöver behandlas...

Då de flesta intervjudeltagarna inte tror att det rådande fängelsesystemet hjälper individen att komma ”bättre ut” är det av intresse att se vad de har för alternativ. De anställda saknade alternativ till fängelsestraffet med undantag av en. Han talade entusiastiskt om ett slags fadderskap som ska lära brottslingen att leva ett hederligt liv igen och få in denne i arbetslivet. Fångarnas tanke var densamma, att brottslingen skall få en chans att börja arbeta och på så vis återgå till ett ”normalt”, hederligt liv. Här är dock förslaget någon form av samhällstjänst, eller ”straffarbete”, som skall ge fången chansen att lära sig ett yrke och/eller visa att han kan arbeta. Detta skall i sin tur leda till att brottslingen efter samhällstjänsten kan söka vanliga jobb med en viss arbetslivserfarenhet i bagaget.

Vad som idag erbjuds i fängelserna ser annorlunda ut. Kriminalvården understryker att det i de flesta anstalter finns exempelvis verkstads- och monteringsarbeten, snickeri, städ, tvätt och kökshandräckning. På några anstalter finns det även jord- och skogsbruk (Kriminalvården 2011h). Arbetsuppgifterna som eventuellt utförs är dock inga yrkesutbildningar vilket är önskvärt hos fångarna. Istället arbetar de intervjuade klienterna i

köket eller med att vika eller tvätta kläder. Detta kan knappast ses som yrkesutbildningar och är heller inte tillräckligt meriterande att det leder till anställning efter fängelsevistelse.

Den utbildning som ges under fängelsevistelsen ses av flera anställda som svåråtkomlig samtidigt som den är på en relativt låg nivå, då det i princip inte går att studera på högre nivå än gymnasiet. Att efter ett fängelsestraff släppas ut i det fria, utan några närmare kunskaper, är det lätt att återgå till det kriminella livet. En fånge uttrycker det såhär:

Vad ska du göra efter flera år? [...] Det enda jag vet och kan är hur man begår brott. Och det enda du hör när du är här är "jag mördade honom", "jag rånade honom", "jag gjorde det här" ... Vardagsmat du vet. [...] En dag när du kommer ut kommer du känna dig nere, du har inget jobb, inga pengar i fickan. Då är det bara att ta upp din gamla adressbok och ringa någon du mötte i fängelset... – F33

Det blir här extra tydligt hur viktigt det är, vilket fångarna poängterar, att ha en yrkesutbildning vilken kan leda till anställning efter frigång. Även om fångarna inte direkt nämnde att syftet med fängelsestraffet borde vara mer utbildningsinriktat framgår det under intervjuernas gång, då de ger alternativa påföljder samt talar om livet utanför murarna.

Det bör sammanfattningsvis nämnas hur viktigt det är tänka på hur mina frågor, samt min intervjuguide, kan ha påverkat intervjupersonernas svar. Trots att jag till så stor del som möjligt låtit dem uttrycka sig på egen hand, kan mina frågor lett dem in på speciella spår. Såhär i efterhand har jag upptäckt att guiden, som hjälpte mig att komma ihåg alla teman och frågor, borde formulerats lite annorlunda. Då jag frågar om fångarna får "den hjälp de behöver i form av behandlingsprogram" utgår jag från att *alla fångar* behöver behandling vilket inte alls behöver vara fallet. I och med detta ställs en ledande fråga vilket ses som mycket negativt. Liknande blir det då jag frågar vad som *borde ändras* inom fängelseystemet. Utgångspunkten blir här att något måste ändra. Även om denna typ av ledande frågor varit väldigt få, krävs det att vara medveten om dessa då analysen görs.

Slutsats

Åsikterna gällande syftet med fängelsestraffet är relativt olika beroende på vem man talar med. Fångarna och kriminalvårdarna delar till största delen inte varandras åsikter. Vad de har gemensamt är dock att de inte tror på Kriminalvårdens vision "bättre ut", vilket borde ses som mycket alarmerande då det är myndighetens huvudsakliga mål.

Syftet med fängelsestraffet enligt fångarna handlar om "att skrämma" fången från att

återfalla i brott efter fängelsevistelsen. Gemensamt för fångarna är att de inte tror på denna skrämselektik. Fångarna talar fortsättningsvis om syftet med fängelsestraffet som förvaring. Kriminalvårdarna lägger i sin tur fokus på ”samhällsskydd” och förvaring av den kriminelle. De tar samtidigt upp begreppet hämnd ur ett offer- respektive samhällsperspektiv. Syftet med fängelsestraffet i det enskilda fallet för fången är svåra att ta del av, då de inte närmare vill diskuteras av fångarna.

Förvaringsbegreppet är gemensamt för de båda grupperna men annars skiljer sig åsikterna mellan kriminalvårdare och anställda markant. Vad kriminalvårdsanställda tror är fängelsestraffets syfte, stämmer inte överrens med Kriminalvårdens syfte med fängelsestraffet. Detta är anmärkningsvärt med tanke på att de är utbildade av, och arbetar inom, denna myndighet. Dessutom är det allvarligt med tanke på att de i sin tur skall förväntas förmedla detta syfte på bästa sätt till de frihetsberövade klienterna.

Vare sig anställda eller fångar tar upp behandling eller vård som syften med fängelsestraffet vilket i sig tyder på att det finns en avsaknad av dessa moment. Även detta i motsats till visionen ”bättre ut”.

Det bör understrykas att de uppnådda resultaten inte kan ses som representativa för en population (i detta fall klienter och anställda inom Kriminalvården), utan att det snarare ger en förståelse av beteenden, värderingar och åsikter i termer av den kontext i vilken intervjuerna undersökts.

Reflektioner och förslag till fortsatt forskning

Mathiesen hade en vision att alla fängelserna år 2010 skulle vara avvecklade (Mathiesen 1988:259). Vi är alla fullt medvetna om att de står kvar. Att det råder så pass skiftande bilder om fängelsestraffets syfte och att det samtidigt inte finns mer förtroende för fängelsestraffet än det visat sig under dessa intervjuer, innebär att det är på tiden att hitta bättre alternativ. Eller åtminstone se till att den redan existerande visionen uppfylls bättre. Det krävs därför mer forskning på området för att hitta alternativa påföljder och ta reda på närmare hur fängelset skulle kunna förbättras. En större röst borde ges till fångarna själva då det gäller utvärderingar av behandlingsprogram och studier. Att inkludera dem i uppbyggnaden av framtidens fängelsesystem borde vara vitalt då det inte finns någon annan än de själva som vet vad som kan avhålla dem från kriminalitet.

Referenser

Bergström, G. & Boréus, K. (2005). *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur.

Bondeson, U. (1974). *Fången i fångsamhället*. Malmö: P.A. Norstedt & Söners förlag.

Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB.

Christie, N. (1982). *Pinans gränser*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Christie, N.(2005). *Lagom mycket kriminalitet*. Stockholm: Natur och Kultur.

Djurfeldt, G. & Larsson, R. & Stjärnhagen, O. (2008). *Statistisk verktygslåda: samhällsvetenskaplig orsaksanalys med kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Ekbom, T., Engström, G. & Göransson, B. (2006). *Människan, brottet, följderna. Kriminalitet och kriminalvård i Sverige*. Falun: Natur och Kultur.

Carrabine, E., Iganski, P., Lee, M., Plummer, K. & South, N. (2004). *Criminology. A sociological introduction*. London: Routledge.

Foucault, M.(2003). *Övervakning och straff*. Lund: Arkiv.

Garland, D. (2006). *The culture of control. Crime and social order in contemporary society*. Oxford: Oxford University Press.

Hellströmmer, A. och By, U.(2008): *Hej, hoppas allt är ok*. Stockholm: Jure.

Jacobs, J. (1978). "What Prison Guards Think: A Profile of the Illinois Force". I: *Crime and Delinquency*. (April 1978) pp. 185-196.

Jareborg, N. & Zila, J. (2007). *Straffrättens påföljdslära*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Kvale, S. & Brikmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kubrin, C., Stucky, T. & Krohm, M. (2009). *Research theories on Crime and Deviance*. Oxford: Oxford University Press.

Lab, S. (2007). *Crime prevention. Approaches, practices and evaluations*. Anderson publishing.

Lander, I. (2003). "Genus, normalitet och avvikelse. Med kroppen som utgångspunkt". I: Lander, I., Pettersson, T. & Tiby, E (red): *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet. Genusperspektiv inom svensk kriminologi*. s. 21-45. Lund: Studentlitteratur.

Lindberg, O (2005). Kvinnorna på Hinseberg. Rapport 14:2005. Kriminalvården.

Lisper, H-O. & Lisper, S. (2005). *Statistik för samhällsvetare*. Malmö: Liber.

Mathiesen, T. (1988). *Kan fängelset försvaras*. Göteborg: Korpen.

Nilsson, A (2002). Fånge i marginalen. Uppväxtvillkor, levnadsförhållanden och återfall i brott bland fångar.

Nilsson, B. (2003). *Brottsoffer. Offerskapets innebörder och villkor I (o)säkerhetens kultur*. Umeå: Borea.

Roxell, L. (2007). *Fångar i ett nätverk? Fängelser, interaktioner och medbrottslingsskap*. Avhandlingsserie nr 24. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Sarnecki, J. (2006). *Introduktion till kriminologi*. Lund: Studentlitteratur.

Skrinjar, M. (2003). "Forskare eller "babe"?" I: Lander, I., Pettersson, T. & Tiby, E (red): *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet. Genusperspektiv inom svensk kriminologi*. s. 107-138. Lund: Studentlitteratur.

Tsogas, C. (2010). *Eventuella hinder och/eller förutsättningar i det praktiska genomförandet av behandlingsprogrammet PRISM*. Stockholm: Kriminologiska Institutionen.

Van Voorhis, P., Lee Browning, S., Simon, M. & Gordon, J. (1997). "The meaning of punishment: inmates' orientation to the prison experience". I: *The Prison Journal*. Vol. 77, No 2 (June 1997) pp. 135-167.

Weaver & Armstrong (2010). *Users views of punishment*. Paper presented at The European Society of Criminology, 10th conference, Liege, Belgium, 8-11 september 2010.

Wennberg, S. (2008). *Introduction till straffrätten*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Williams, F.P. & McShane, M.D. (1998). *Criminology Theory: Selected Classic Readings*. Cincinnati: Andersson Publishing Co.

Internet:

Forskningsetiska principer inom humanistisksamhällsvetenskaplig forskning.

http://www.ibl.liu.se/student/bvg/filarkiv/1.77549/Forskningsetiska_principer_fix.pdf

hämtat 2009-12-25

Brottsförebyggande Rådet.

Brå 2011a (hämtat 2011-05-21):

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=106&module_instance=12

Brå 2011b (hämtat 2011-05-21):

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=585&statsType=840&Year=2004&type=3&statsPopulation=all

Kriminalvården.

Kriminalvården 2011a:

<http://www.kriminalvarden.se/sv/Fangelse/Om-fangelse/>

Kriminalvården 2011b:

<http://www.kriminalvarden.se/Om-Kriminalvarden/Vision/>

Kriminalvården 2011c:

<http://www.kriminalvarden.se/sv/Om-Kriminalvarden/Kort-om-Kriminalvarden/>

Kriminalvården 2011d:

<http://www.kriminalvarden.se/sv/Fangelse/Sakerhetsklass-A-E/>

Kriminalvården 2011e:

<http://www.kriminalvarden.se/sv/Jobba-hos-oss/Utbildning/>

Kriminalvården 2011f:

<http://www.kriminalvarden.se/sv/Jobba-hos-oss/Nagra-av-vara-yrken/>

Kriminalvården 2011g:

http://www.kriminalvarden.se/upload/Informationsmaterial/Kriminalvarden_mitt_ibland_oss_sv.pdf

Kriminalvården 2011h:

http://www.kriminalvarden.se/upload/om_kriminalvarden/Visionen.pdf

Kriminalvården 2011i:

<http://www.kriminalvarden.se/sv/Fangelse/Arbete-klientutbildning-och-behandling/Behandlingsprogram/>

Bilagor

Brevet till fångarna

STOCKHOLMS UNIVERSITET

Kriminologiska Institutionen

Hej!

Jag heter Anna Stjernberg och studerar Kriminologi på Mastersprogrammet vid Stockholms Universitet. Just nu håller jag på att skriva mitt examensarbete som handlar om hur fängelsestraffet upplevs. Jag skulle därför behöva ta del av Dina erfarenheter och synpunkter i form av en intervju.

Om du önskar ställa upp på en intervju bör Du veta att Du är helt ANONYM, vilket betyder att vare sig anstaltspersonal eller andra kommer att få se dina svar. Det finns med andra ord INGET att oroa sig för, undersökningen är enbart i vetenskapligt syfte. Deltagandet i undersökningen är frivilligt.

Låter detta intressant? Kontakta mig i så fall snarast möjligt på adressen nedan via brev så ska vi försöka ordna med intervjudatum.

Till sist vill jag tacka Dig för ditt eventuella medverkande.

**Vänliga hälsningar,
Anna Stjernberg.**

Intervjuguide fångar

Bakgrundsinformation

Ålder

Antal fängelsevistelser och dess längd

Nuvarande dom och fängelsevistelse (tid och längd)

Brottshistorik

Tidigare brott och straff utöver fängelsestraffen?

Vilka anstalter har klienten suttit på tidigare och hur upplevdes de? Öppna/slutna?

Meningen med fängelset generellt?

Hur ser du på samhällets mening med fängelsestraffet? Varför låser man in folk?

Hur tror du fängelsestraffet påverkar de andra intagna? Ser du något mönster? Ge exempel.

Är många andra tidigare dömda? Ge exempel.

Får de den hjälp de behöver genom behandlingsprogram etc?

Meningen med fängelset individuellt?

Hur ser du på samhällets mening med fängelset i ditt enskilda fall? Varför sitter du här? Vad är tanken? Uppfylls det? I så fall hur? Om nej, hur skulle det kunna uppfyllas?

Hur påverkas du av fängelsestraffet? Ånger? Minskad/ökad brottslighet? Respekt?

Påverkas du av andra intagna? Negativt/positivt?

Alternativ till fängelset

Har tiden i fängelset förändrat dig och i så fall hur? Positivt/Negativt?

Vad anser du borde ändras inom fängelsesystemet?

Förslag på alternativa straff? Motivera.

Vad borde samhällets mening med fängelsestraffet vara?

Tiden efter fängelsestraffet

Familj (fru/barn)? Har de hälsat på? Allmänprevention?

Begreppet ”bättre ut”- hur ser du på det? ”Bättre rustade att leva ett liv utan kriminalitet och missbruk efter verkställd påföljd”.

Känner du dig förberedd att en dag bli frigiven? Hur tror du kommer leva då?

Individualprevention?

Intervjuide kriminalvårdsanställda

Bakgrundsinformation

Ålder, Kön

Hur länge har du arbetat inom Kriminalvården? KRUT?

Vad har du för tjänst och hur länge har du haft den?

De intagna

Hur skulle du beskriva klienterna på anstalten? Flergångsförbrytare? Återkommande klientel?

Skillnad med tidigare anstalter? Slutna/öppna? Ändrats med åren?

Ser du hur de intagna påverkas under tiden på anstalt? Lugnare/tuffare?

Har du någon positiv erfarenhet gällande någon/några intagna du vill dela med dig utav?

Meningen med fängelset generellt?

Hur ser du på samhällets mening med fängelset? Varför låser man in folk?

Hur tror du fängelsestraffet påverkar de intagna? Ser du något mönster?

Ånger? Minskad/ökad brottslighet?

Får de som vill den hjälp de behöver genom behandlingsprogram etc?

Vilka får behandling och vad krävs för att få stanna kvar? Förklara närmare.

Påverkas de intagna av varandra? Negativt/positivt?

Alternativ till fängelset

Har du som kriminalvårdare/chef ändrat din attityd till fängelset/klienter? Positivt/Negativt?

Vad anser du borde ändras inom fängelsesystemet? Varför?

Förslag på alternativa straff? Motivera.

Vad borde samhällets mening med fängelsestraffet vara?

Tiden efter fängelsestraffet

Begreppet ”bättre ut”- hur ser du på det? Tror du det fungerar?

Vad gör du/ni konkret för att förbereda individen för ett liv i frihet? Studier/arbete/träning?

Tror du på den individualprevention fängelset skall leda till?

När slutar ditt/Kriminalvårdens ansvar för den intagne?

När skall syftet med fängelsestraffet uppfyllas?